

Zemsta

ALEKSANDER FREDRO

Zemsta

Nie masz nic tak złego, żeby się na dobre nie przydało. Bywa z węża dryjakiew¹, złe często dobremu okazują daję.

Andrzej Maksymilian Fredro²

OSOBY:

CZEŚNIK RAPTUSIEWICZ

KLARA — jego synowica³

REJENT MILCZEK

WACŁAW — syn Rejenta

PODSTOLINA

PAPKIN

DYNDALSKI — marszałek Cześnika

ŚMIGALSKI — dworzanin Cześnika

PEREŁKA — kuchmistrz Cześnika

MULARZE, HAJDUKI, PACHOŁKI ETC.

Scena na wsi.

---

¹*dryjakiew* (z gr.) — lekarstwo. [przypis redakcyjny]

²*Fredro, Andrzej Maksymilian* (ok. 1620–1679) — historyk, pisarz polityczny i zbieracz przysłów. Zwolennik i propagator złotej wolności szlacheckiej i *liberum veto*. Fragment przytoczony w motcie pochodzi z dzieła *Przysłowia mów potocznych, obyczajowe, radne, wojenne...* z r. 1658, cennego zbioru przysłów siedemnastowiecznych. Aleksander Fredro mylnie uważał się za potomka Andrzeja Maksymiliana, którego linia w rzeczywistości wymarła jeszcze w pierwszej połowie XVIII wieku. Przodkowie komediopisarza należeli do innej linii Fredrów. [przypis redakcyjny]

³*synowica* — bratanica, córka brata. [przypis edytorski]

AKT PIERWSZY

Pokój w zamku CZEŚNIKA, drzwi na prawo, lewo i w środku, stoły, krzesła etc.⁴, gitara angielska na ścianie.

SCENA PIERWSZA

CZEŚNIK, DYNDALSKI

CZEŚNIK *w białym żupanie⁵, bez pasa i w szlafmycy⁶ siedzi przy stole po prawej od aktorów stronie, okulary na nosie, czyta papiery⁷ — za stołem, trochę w głębi, stoi DYNDALSKI, ręce w tył założone.*

CZEŚNIK

jakby do siebie

Piękne dobra w każdym względzie —

Lasy — gleba wyśmienita —

Dobrą żoną pewnie będzie —

Co za czynsze! — To kobieta⁸!...

Trzy folwarki!

małżeństwo

DYNDALSKI

Miła wdowa.

CZEŚNIK

Arcymiła, ani słowa.

kładzie papiery

Cóż, polewki⁹ dziś nie dacie?

DYNDALSKI *wychodzi.*

Długoż na czczo będę czekać?

po krótkim milczeniu

Nie — nie trzeba rzeczy zwlekać —

DYNDALSKI, *spotkawszy we drzwiach hajduka¹⁰ niosącego na tacy wazkę, talerz, chleb itd., odbiera od niego i wraca, zawiązuje serwetę pod szyją CZEŚNIKOWI, potem podaje talerz z polewką, co wszystko nie tamuje rozmowy.*

Qua¹¹ opiekun¹² i qua krewny,

Miałbym z Klarą sukces pewny;

Ale Klara młoda, płocha,

⁴*etc.* — skrót od łac. *et caetera*: i inne, i tak dalej, i tym podobne. [przypis edytorski]

⁵*żupan* (z czes.) — staropolski strój szlachecki. Noszono go po domu; w razie wyjazdu lub przybycia gości wkładano na żupan kontusz oraz przypasywano karabelę, czyli rodzaj szabli raczej paradnej niż używanej do walki. [przypis redakcyjny]

⁶*szlafmyca* (z niem.) — czapka, w której sypiano. [przypis redakcyjny]

⁷*Cześnik (...) czyta papiery* — Papiery, które przegląda Cześnik, stanowią odpisy lub wyciągi z akt odnoszących się do majątków Podstoliny. [przypis redakcyjny]

⁸*kobieta* — czytaj: kobita. Mamy tu do czynienia z dawnym *é* tzw. pochylonym; wyraz ten tworzy rym z „wyśmienita”. [przypis edytorski]

⁹*polewka* (starop.) — dziś: zupa. Tu chodzi zapewne o polewkę winną, spożywaną zazwyczaj przy śniadaniu. [przypis redakcyjny]

¹⁰*hajduk* (z węg.) — chłopiec usługujący, pachołek ubrany w specjalny, obcisły strój kroju węgierskiego. [przypis redakcyjny]

¹¹*qua* (łac.) — jako. [przypis edytorski]

¹²*opiekun* — tu: opiekun prawny wyznaczany małoletnim sierotom. W prawodawstwie staropolskim opiekun posiadał prawie całkowitą władzę (praktycznie przez nikogo niekontrolowaną) nad swym podopiecznym. Często też były fakty nadużyć, np. zmuszania dzieci do wstąpienia do klasztoru (majątek zagarniał wtedy opiekun, zwykle najbliższy krewny) czy do małżeństwa z samym opiekunem. Taki, między innymi, zamiar względem Klary rozważa Cześnik. [przypis redakcyjny]

Chociaż dzisiaj i pokocha,
Któż za jutro mi zaręczy!

DYNDALSKI

nabierając na talerz

Nikt rozumny, jaśnie panie,
Rzecz to śliska.

CZEŚNIK

obracając się ku niemu

Tu sęk właśnie!

Na toż bym się, mocium panie,
Kawalerstwa dziś wyrzekał,

uderzając w stół

By kto... niech go piorun trzaśnie!
Długo będzie na to czekał,

po krótkim milczeniu, biorąc talerz

Ma dochody wprowadzie znaczne —
Podstolina ma znaczniejsze;
Z wdówką zatem działać zacnę.

po krótkim milczeniu

Bawi z nami — w domu Klary,
Bo krewniaczka jej daleka,
Ale mnie się wszystko zdaje...

DYNDALSKI

Ona czegoś więcej czeka.

CZEŚNIK

parskając śmiechem

Ona czegoś... więcej... czeka...
A bodajże cię, Dyndału,
Z tym conceptem! — Czegoś czeka!

śmieje się

Tfy!... jakżem się uśmieł szczerze!
Czeka! — bardzo temu wierzę.

jedząc i po krótkiej chwili

Jeszcze młoda jest i ona,
Ależ wdowa — doświadczona —
Zna proporcją¹³, mocium panie,
I nie każe fircykować¹⁴,
Po kulikach¹⁵ balansować¹⁶.

¹³proporcją (z łac.) — forma staropolska, dziś mówimy: proporcję; tu w znaczeniu: umiar. [przypis redakcyjny]

¹⁴fircykować — tzn. zachowywać się jak *fircyk*. Mianem *fircyka* określano w XVIII i na początku XIX w. typ modnia, eleganta, przesadnie nadskakującego damom trzpiota, a jednocześnie rozrzutnika. [przypis redakcyjny]

¹⁵kulik a. *kulig* — zabawa popularna w dawnej Polsce wśród szlachty, urządzana w karnawale. Polegała na gromadnym objężdżaniu dworów saniami z towarzyszeniem muzyki i tańców. W poszczególnych dworach zatrzymywano się krótko i po kilkugodzinnych tańcach i pijatyce ruszano dalej, zabierając gospodarzy. [przypis redakcyjny]

¹⁶balansować (z fr.) — tańczyć. [przypis redakcyjny]

po krótkiej chwili
No — nie sekret, żem niemłody,
Alem także i niestary.
Co?

DYNDALSKI
niekoniecznie przystając
Tać...

CZEŚNIK
urażony
Możesz młodszy?

DYNDALSKI
Miary
Z mego wieku...

CZEŚNIK
kończąc rozmowę
Dam dowody.

Chwila milczenia.

DYNDALSKI
skrobiąc się poza uszy
Tylko że to, jaśnie panie —

CZEŚNIK
He?

DYNDALSKI
W małżeńskim ciężko stanie:
Pan zaś, mówiąc między nami,
Masz pedogre¹⁷.

CZEŚNIK
niekontent
Ej, czasami.

DYNDALSKI
Kurcz żołądka.

CZEŚNIK
Po przepiciu.

DYNDALSKI
Rumatyzmy¹⁸ jakieś łupią.

CZEŚNIK
zniecierpliwiony

---

¹⁷*pedogra*, właśc. *podagra* (z gr.) — ból stopy (szczególnie wielkiego palca) pochodzenia artretycznego. [przypis redakcyjny]

¹⁸*rumatyzmy* — zniekształcona forma od: *reumatyzm* (z gr.), choroba mięśni i stawów. [przypis redakcyjny]

Ot, co powiesz, wszystko głupio. —
Ten mankament¹⁹ nic nie znaczy:
Wszak i u niej co w ukryciu,
Bóg to tylko wiedzieć raczy;
I nikt pewnie się nie spyta,
Byle tylko w dalszym życiu
Między nami była kwita²⁰.

SCENA DRUGA

CZEŚNIK, DYNDALSKI, PAPKIN

PAPKIN *po francusku ubrany, przy szpadzie, krótkie spodnie, buty okrągłe do pół hydki; tupet²¹ i harcopf²², kapelusz stosowany²³, pod pachą para pistoletów; zawsze prędko mówi.*

Fircyk

PAPKIN

fircyk

Bóg z waszmością, mój Cześniku.
Pędząc cwałem na rozkazy
Zamęczyłem szkap bez liku;
Wywróciłem się sto razy,
Tak że z nowej mej kolaski²⁴
Gdzieś po drodze tylko trzaski²⁵.

CZEŚNIK

A ja za to ręczyć mogę,
Że mój Papkin tu piechotę
Przywędrował całą drogę;
A na podróż dane złoto
Gdzieś zostawił przy labecie²⁶.

PAPKIN

pokazując pistolet
Patrz, Cześniku — poznasz przecie...

CZEŚNIK

Cóż mam poznać?

PAPKIN

Wystrzelony.
Wypalony!

DYNDALSKI

na stronie, odchodząc
Gdzieś na wrony.

PAPKIN

Gdzie, do kogo, milczeć muszę,
Lecz nie karty są przyczyną,
Żem się w drodze spóźnił nieco.

¹⁹*mankament* (z łac.) — brak, wada, usterka. [przypis redakcyjny]

²⁰*Byle...* *była kwita* — by nie było podstaw do wzajemnych wyrzutów. [przypis edytorski]

²¹*tupet* (z fr.) — mała peruczka pokrywająca tylko wierzchołek głowy. [przypis redakcyjny]

²²*harcopf* (lub *harcap*, z niem.) — warkocz przy peruce. [przypis redakcyjny]

²³*kapelusz stosowany* — kapelusz trójkątny i spłaszczony, używany przeważnie w wojsku. [przypis redakcyjny]

²⁴*kolaska* — karetka, powóz. [przypis edytorski]

²⁵*trzaski* — tu: drzazgi. [przypis edytorski]

²⁶*labet* (z fr.) — hazardowa gra w karty. [przypis redakcyjny]

Ani ziewnął, na mą duszę!
Tak z mej ręki wszyscy giną!

CZEŚNIK
poprawiając w mowie
Wszystkie.

PAPKIN
Wszystkie?

CZEŚNIK
Ćmy, komary.

PAPKIN
Waszmość nigdy nie dasz wiary.

CZEŚNIK
Bom niegłupi, mocium panie.

PAPKIN
Ach! co widzę, tu śniadanie.

CZEŚNIK
Ha, śniadanie.

PAPKIN
Ach! Cześniku!
Już to sześć dni i sześć nocy
Nic nie miałem na języku.

CZEŚNIK
Jedz i słuchaj!

PAPKIN
Tak się stanie.

siada po drugiej stronie stołu, jak do siebie
Strzelam gracko²⁷, rzecz to znana.

CZEŚNIK
Rzecz to znana, iż w mej mocy
Kazać zamknąć waszmość pana
Za wiadome dawne sprawki.

Tajemnica, Szantaż

PAPKIN
zastraszony
Zamknąć! po co?

CZEŚNIK
Dla zabawki.

---

²⁷*gracko* (daw.) — zręcznie, dzielnie. [przypis edytorski]

PAPKIN

Czyż nie znajdziesz lepszej sobie?

CZEŚNIK

Cicho! ciszej! Ja to mówię,
By odświeżyć w twojej pamięci,
Nim powierzę moje chęci,
Coś mnie winien, a ja tobie.

PAPKIN

Ach, co każesz, wszystko zrobię.
Byłbym zaraz dopadł konia...
Bom jest jeździec doskonały:
Niechaj będzie wzięty z błonia²⁸,
Dzik to dziki, lew to śmiały —
W moim ręku jak owieczka,
Bom jest jeździec doskonały.

CZEŚNIK

A bodajżeś!...

PAPKIN

Tylko pozwól...

Kładłem nawet w strzemię nogę,
Kiedy nagle wielka sprzeczka
Przedsięwziętą spażnia²⁹ drogę;
A ta była w tym sposobie:

CZEŚNIK

Słuchaj!...

PAPKIN

Zaraz... Szedłem sobie;

Mina tęga, włos w pierścienie,
Głowa w górę — a wejrzenie! —
Niech truchleje płeć zdradziecka!

CZEŚNIK

Słuchaj!...

PAPKIN

Zaraz... Idę sobie;

A wtem jakaś księżna grecka;
Anio! bóstwo! zerk z karety —
Giną za mną te kobiety! —
Zerk więc na mnie — zerk ja na nią,
Koniec końcem pokochała,
Zawołała *et caetera*...
Książę, tygrys, ludzi zbiera...

---

²⁸wzięty z błonia — tzn. młody (żrebaki do lat trzech lub pięciu przebywały swobodnie w stadninie, na błoni), jeszcze nieujędzony, dziki. [przypis redakcyjny]

²⁹spażnia (daw.) — forma niedokonana od czasownika: spóźnić. Dziś: spóźnia. [przypis redakcyjny]

CZEŚNIK
uderzając w stół, aż P APKIN podskoczył w krzesło
Ależ cicho!

P APKIN
Nadtoś żywy³⁰.

CZEŚNIK
A bezbożny ty języku!
I tyrkotny³¹, i kłamliwy.

P APKIN
Nadtoś żywy, mój Cześniku.
Gdybym także, równie tobie,
Namiętności nie brał w ryzy,

uderzając w rękojęść szpady
Ostrze mojej Artemizy³²...

uprzedzając uderzenie w stół CZEŚNIKA
Proszę mówić.

CZEŚNIK
po krótkiej chwili
Ojciec Klary
Kupił ze wsią zamek stary...

P APKIN
Fiu! — mój ojciec miał ich dziesięć.

CZEŚNIK
uderza w stół i mówi dalej
Tu mieszkamy, jakby sowy;
Lecz co gorsza, że połowy
Drugiej zamku — czart dziedzicem.

Przestrach P APKINA.
Czy inaczej? — Rejent Milczek —
Słodki, cichy, z kornym licem,
Ale z diabłem, z diabłem w duszy!

P APKIN
Jednak zgodnie, jak sąsiady...

CZEŚNIK
Jeśli nie ja mymi psoty,
Nikt go stąd już nie wyruszy³³.
Nie ma dnia bez sprzeczki, zwady —
Lecz potrzebne i układy.

³⁰*żywy* — tu: porywczy, gwałtowny. [przypis edytorski]

³¹*tyrkotny* a. *terkotny* (starop.) — od: terkotać; mówiący szybko i miarowo, terkocący jak wóz lub młyn w ruchu. [przypis redakcyjny]

³²*Artemiza* — Papkin, jak przystało na samochwałę, wzorem bohaterów romansowych nadał swej szpadzie nazwę. Pochodzi ona od imienia greckiej bogini łowów, Artemis (Artemidy). [przypis redakcyjny]

³³*wyruszyć* — wyrażenie wzięte z języka myśliwych, znaczące: wypłoszyć, wypędzić. [przypis redakcyjny]

Pisać? — nie chcę do niecnoty.
Iść tam? — ślisko, mocium panie:
Mógłby otruć, zabić skrycie.
A mnie jeszcze miłe życie,
Więc dlatego wybrał ciebie:
Będiesz posłem tam w potrzebie.

PAPKIN

Za ten honor ściskam nogi!
Wielki czynisz swemu słudze,
Ale nazbyt jestem drogi:
Zamiast zgody, wojnę wzbudzę,
Bo do rycerskiego dzieła
Matka w łonie mnie poczęła;
A z powicia ślub uniosłem³⁴,
Nigdy w życiu nie być posłem.

CZEŚNIK

Czym ja zechcę, Papkin będzie,
Bo mnie Papkin słuchać musi.

PAPKIN

Lecz porywczy w każdym względzie,
Jak sąsiada Papkin zdusi,
Jak mu kulą łeb przewierci,
Jak na bigos go posieka —
Któż natenczas sprawcą śmierci?
Kogóż za to kara czeka?

CZEŚNIK

Biorę wszystko na sumienie.

PAPKIN

Chciej rozważyć.

CZEŚNIK

Już się stało.
Teraz inne dam zlecenie:
Mości Papkin — ja się żenię.

PAPKIN

Ba!

CZEŚNIK

przedrzeźniając

Cóż to: ba?

PAPKIN

Tak się cieszę!
I w tę sprawę chętnie spieszę.
Powiedz, gdzie mam błysnąć chwałą;

---

³⁴z powicia ślub uniosłem — tzn. jeszcze w powiciu, w dzieciństwie ślubowałem, zobowiązałem się. Często był w owych czasach zwyczaj, że rodzice ślubowali w imieniu nieletnich dzieci. [przypis redakcyjny]

Mamże³⁵ zostać dziewosłębem³⁶?
Mamże zmusić zbyt zuchwałą?
Mamże skłonić zbyt nieśmiałą?
Mamże, jeśli cudzą żoną,
Jej tyrana przeszyć łono?...

CZEŚNIK
Cóż, u diabła, za szaleństwo!

PAPKIN
Znasz, Cześniku, moje męstwo.

CZEŚNIK
Słuchaj: mówiąc między nami,
Bez mej chluby, twej urazy,
Więcej niż ty, mój Papkinie,
Mam rozumu tysiąc razy.

PAPKIN *chce przerwać, co CZEŚNIK znakiem wstrzymuje.*
Lecz rozprawiać z niewiastami,
Owe jakieś bałamutnie³⁷,
Afektowe³⁸ świegotanie —
Niech mi zaraz łeb kto utnie,
Nie potrafię, mocium panie.
Ty więc musisz swą wymową...

PAPKIN
Jest już twoją — daję słowo —
Chcesz, przysięgnę — masz już żonę,
Bo ja szczęście mam szalone:
Tylko spojrzę, każda moja,
A na każdą spojrzeć umiem.
Idę.

CZEŚNIK
Dokąd?

PAPKIN
Prawda, nie wiem.

CZEŚNIK
Podstolina...

PAPKIN
Już rozumiem.

CZEŚNIK
zatrzymując go
Tu ją czekaj.

---

³⁵*mamże* — czy mam (daw. konstrukcja z partykułą -że). [przypis edytorski]

³⁶*dziewosłęb* (starop.) — swat; poseł w sprawach kojarzenia par małżeńskich. [przypis redakcyjny]

³⁷*bałamutnia* — bałamucenie, zawracanie głowy. [przypis redakcyjny]

³⁸*afektowy* (z łac. *affectus*: uczucie) — pelen rozczulenia, uczuciowy, miłosny. [przypis edytorski]

PAPKIN

Ani słowa!

Za godzinę jest gotowa.

CZEŚNIK

odchodząc

Ja potrafię ci odwdziżyć.

PAPKIN

Za Cześnika można ręczyć.

SCENA TRZECIA

PAPKIN

sam

Cześnik wulkan³⁹ — aż niemiło.
Gdybym krótko go nie trzymał,
Nie wiem, co by z światem było.

po krótkim myśleniu

Lecz nie będę ja tu drzymał
I w podziele tak się zwinę:
Jemu oddam Podstolinę,
Małowidło nieco stare;
Sobie wezmę śliczną Klarę.
Już od dawna mam nadzieję,
Że jej serce mnie się śmieje.
Już by para z nas dobrana
Zaludniała Papkinami,
Gdyby Cześnik, jakby ściana,
Nie stał zawsze między nami.

po chwili

Znak dać muszę, że tu jestem;
Niechaj lubym śpiew szelestem
W lube, drogie uszko wpadnie —
Ach, jak anioł śpiewam ładnie!

śpiewa przy angielskiej gitarze

«Córúś moja, dziecię moje, co u ciebie szepce?
Pani matko dobrodziejko, kotek mleko chłepce;
Oj kot, pani matko, kot, kot,
Narobił mi w pokoiku łoskot.

Kot, Flirt

Córúś moja, dziecię moje, co u ciebie stuka?
Pani matko dobrodziejko, kotek myszki szuka;
Oj kot, pani matko, kot, kot,
Narobił mi w pokoiku łoskot.

Córúś moja, dziecię moje, czy ma ten kot nogi?
Pani matko dobrodziejko, i srebrne ostrogi;

---

³⁹wulkan — tu: porywczy, skory do wybuchów. [przypis redakcyjny]

Oj kot, pani matko, kot, kot,
Narobił mi w pokoiku łoskot⁴⁰».

SCENA CZWARTA

PAPKIN, PODSTOLINA *ze drzwi prawych*.

PODSTOLINA
Wszak mówiłam — albo koty⁴¹,
Albo Papkin nam się zjawił.

PAPKIN
Żartobliwej pełna weny⁴²,
Podstolino! pół anioła!
Kolosalny wzorze cnoty
Pośród hemisfernej sceny⁴³,
Strojny w miłość, lubość, wdzięki!
Pozwól kornie ugiąć czoła
I na śniegu twojej ręki
Złożyć ustek wyciśnienie.

całuje w rękę
Sługa, służka unizony.

PODSTOLINA
Cóż sprowadza w nasze strony?

PAPKIN
Miłe wszystkim nam zdarzenie.

PODSTOLINA
Tym zdarzeniem?

PAPKIN
Twe zamęcie.

PODSTOLINA
Moje?

PAPKIN
Właśnie miałem szczęście
Mieć u siebie na wieczerzy
Lorda Pembrok⁴⁴, kilku panów,
Cały tuzin szambelanów,
Dam niewiele, ale jakich!

---

⁴⁰*Córuś moja, dziecię moje...* — Te trzy zwrotki wyjęte są z dzieła Wacława z Oleska pt. *Pieśni polskie i ruskie*, s. 419, nr 289 [przyp aut. *Wacław z Oleska*: pseudonim Wacława Zaleskiego (1799–1849), krytyka i zbieracza pieśni ludowych. W 1833 r. wydał popularny zbiór pieśni pt. *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego*. W późniejszym okresie życia poświęcił się karierze urzędniczej, w latach 1848–1849 był gubernatorem Galicji]. [przypis autorski]

⁴¹*albo koty* — przytyk do fałszywego śpiewu Papkina. [przypis redakcyjny]

⁴²*wena* (z łac.) — usposobienie, skłonność, ochota. [przypis redakcyjny]

⁴³*hemisferyczna scena* (z gr.) — półkula ziemiska. [przypis redakcyjny]

⁴⁴*Lord Pembrok* — Papkin ma zapewne na myśli Jerzego Augusta hr. Pembroke (zm. 1827), angielskiego polityka i generała, który w 1807 r. bawił w Wiedniu jako ambasador Wielkiej Brytanii. [przypis redakcyjny]

PODSTOLINA
Któż z kim swata?...

PAPKIN
Smer się szerzy:
Za mąż idzie piękna Hanna.
Ten zapewnia, ów nie wierzy,
Ale każdy z ócz mych czyta.
Wtem miledi⁴⁵, bóg-kobieta,
Lecz w zazdrości diablik mały,
Wciąż mnie szczypiąc pod serwetą,
Na pół z płaczem dwakroć pyta:
«Skąd masz styczność z Hanny losem?»
Ach, spokojną bądź w tej mierze —
Szepnę w uszko wdzięcznym głosem —
Przyjaciela Hanna bierze.

PODSTOLINA
Ależ kogo? powiedz, kogo?

PAPKIN
Wszyscy wybór chwałą zgodnie...
Bo nie chwalić jakże mogą!

PODSTOLINA
na stronie
Ha, rozumiem...

PAPKIN
Człowiek grzeczny⁴⁶
I majątny, i stateczny.

PODSTOLINA
na stronie
Od Cześnika ma zlecenie
I zachodzi tak z daleka
Tam, gdzie go się dawno czeka.
Głupi mędrzek.

PAPKIN
na stronie
Tam do licha!
Ona zerka, ona wzdycha —
Czy nie myli się w osobie?
Może we mnie... dałżem sobie!
A to plaga, boska kara:
Do mnie młoda, do mnie stara.
Jeszcze zerka... czy szalona!
Tu żartować nie ma czego —
Zjadłbym śledzia⁴⁷ z rąk patrona⁴⁸,

⁴⁵*miledi* (z ang. *milady*) — żona lorda. [przypis redakcyjny]

⁴⁶*grzeczny* — tu w znaczeniu staropolskiego: do rzeczy (k rzeczy). [przypis redakcyjny]

⁴⁷*zjadłbym śledzia* — miałbym za swoje, czułbym się z pyszna. Wyrażenie powstało w związku ze staropolskim zwyczajem, według którego w zapustny wtorek, o północy, na zakończenie zabawy, podawano śledzia. Oznacza więc coś nieprzyjemnego, tym bardziej że następuje po poprzedniej przyjemności. [przypis redakcyjny]

⁴⁸*patron* (z łac.) — zwierzchnik, przełożony, rozkazodawca; tu mowa o Cześniku. [przypis redakcyjny]

A mnie po co, na co tego!
To już dłużej trwać nie może.

do PODSTOLINY
Pozwól pani: Cześnikowi
Gratulacje niechaj złożę.

PODSTOLINA
Więc to jego mam być żoną?

PAPKIN
Jakież czynisz zapytanie?
Bajkęż by to rozgłoszono?

PODSTOLINA
Bajkę dotąd...

PAPKIN
Lecz się stanie
Wkrótce prawdą — czy się mylę?

PODSTOLINA
Ciekawości skądże tyle?

PAPKIN
Gdyby Cześnik rozogniony,
Wskroś przejęty twymi wdzięki,
Drgnął miłością i rzucony
Do nóg twoich, błagał ręki?

PODSTOLINA
Cieszyłby się z odpowiedzi.

odchodzi w drzwi prawe

PAPKIN
sam
A że w każdej diablisk siedzi,
Co pustoty rozpoczyna,
Jeno wspomniesz zapowiedzi!
Bo kto mądry, niech mi powie:
Po kaduka⁴⁹ Podstolina
Daje rękę Cześnikowi?

SCENA PIĄTA

PAPKIN, CZEŚNIK *wychodzi ze drzwi lewych już ubrany.*

CZEŚNIK
Cóż u czarta! ty spokojny,
Kiedy Rejent mnie napada
I otwartej żąda wojny?

konflikt

---

⁴⁹*po kaduka* — w jakim celu, po co; *kaduk*: czart, diabeł. Nazwa przeniesiona z choroby zwanej epilepsją, padaczką (*caducus* po łacinie znaczy: padający), którą w średniowieczu przypisywano opętaniu przez diabła. [przypis redakcyjny]

Lecz godnego ma sąsiada!
Dalej żwawo! — niech, kto żyje,
Biegnie, pędzi, zgania, bije!

PAPKIN
Cóż się stało?

CZEŚNIK
Mur naprawia!
Mur graniczny, trzech murarzy!
On rozkazał! on się waży!
Mur graniczny! — Trzech na murze!
Trzech wybije, a mur zburzę!
Zburzę, zniszczę, aż do ziemi. —

PAPKIN
zmieszany, niechęący powtarza
Zburzę, zniszczę...

CZEŚNIK
Dajesz słowo?
Zbierz więc ludzi — ruszaj z niemi!
I jeżeli nie namową,
To przemocą spędź z roboty —
Ty się trzęsiesz?

PAPKIN
To z ochoty.
Ale czekaj — słuchaj wprzody
Mojej szczytnej, pięknej ody.

CZEŚNIK
Co?

PAPKIN
Tak, ody do pokoju —
A jeżeli żądza boju
Nie umilknie na głos Muzy...

CZEŚNIK
grożąc
Zostań. — Ale!...

odchodzi

PAPKIN
idzie za nim ze spuszczoną głową
Pewne guzy!

SCENA SZÓSTA

Odmiana sceny. Ogród, kawał muru całego, od lewej strony ku środkowi prosty, od środka w głąb sceny załamany i w połowie zburzony, przy tej części mularze pracują. Po lewej stronie zupełnie w głębi za częścią całego muru baszta albo róg mieszkania REJENTA, z oknem. Nicco

na przodzie po prawej stronie podobny róg mieszkania CZEŚNIKA. Altana po lewej stronie na przodzie. KLARA przechodzi scenę. WACŁAW, wszedłszy wylotem, skrada się wzdłuż muru i pokazuje się powtórnie w altanie przy KLARZE.

KLARA, WACŁAW

WACŁAW

Bliskie nasze pomieszkania,
Bliższe serca — ach, a przecie
Tak daleko na tym świecie.

kochanek

KLARA

Jakież nowe dziś żądania
Chmurzą jasność twego czoła?
Nigdyż granic, nigdyż miary —
Nicże wstrzymać cię nie zdoła,
Nawet miłość twojej Klary?

WACŁAW

Widzieć ciebie jedną chwilę,
Potem spędzić godzin tyle
Bez twych oczu, twego głosu —
I mam chwalić hojność losu?

KLARA

Wspomnij, wspomnij, mój kochanku,
Jakie były twe wyrazy,
Gdy zaledwie parę razy
Zeszliśmy się na krużganku⁵⁰.
«Pozwól, droga, kochać siebie,
O nic więcej lży nie proszą;
Z mą miłością stanę w niebie
Bogiem, będę żył rozkoszą!»

WACŁAW

Co mówiłem, nie wiedziałem.

KLARA

Kochaj — rzekłam — ja nie bronię;
Ale wkrótce, gdyś z zapalem
Cisnął w swoich moje dłonie:
«Kochasz ty mnie, droga Klaro?» —
Zawsześ mnie się, zawsze pytał,
Chociesz w oczach dobrze czytał⁵¹.

WACŁAW

Któż by nie chciał dać pół życia,
By mógł wyssać do upicia,
Wyssać duszą z ust twych słowa,
Które jeszcze uśmiech chowa!

KLARA

Niech tak będzie — rzekłam w końcu:
Kocham — bom też i kochała.

⁵⁰krużgánek (z niem.) — kryty korytarz wzdłuż budynku od strony dziedzińca. [przypis redakcyjny]

⁵¹Chocieś... czytał — staropolska forma, dziś już przestarzała: choć (choć) czytaeś. [przypis redakcyjny]

udając jego zapal
«Co za szczęście, rozkosz, radość!
Dzięki niebu, ziemi, słońcu!...»
Tym życzeniom czyniąc zadość,
Już natura zubożała⁵²
Więcej dla cię nic nie miała.

WACŁAW
Prawda, wyznać się nie boję,
Dopełniła wtenczas miary;
Lecz gdy zwiększa miłość moję,
Czyż nie winna zwiększać dary?

KLARA
Za dni parę rzekłeś luby:
«Ach, to okno, ach, ta krata
Będą źródłem mojej zguby.
Patrz, jak różdżka różdżkę splata,
Jak ku sobie kwiat się skłania,
Któż nam, Klaro, tego wzbrania?»

WACŁAW
Miałem w myśli mych zamęcie
Zimną kratę brać w objęcie?

KLARA
Usłuchałam cię, Waclawie:
Dzień w dzień schodzimy się w altanie,
Lecz i razem co dzień prawie
Nowe od cię mam żądanie —
Tobiem szczęście życia winna,
Ty nawzajem — chętnie wierzę;
Czemuż twoja miłość inna
Coraz nową postać bierze?
Kiedy rozkosz być przy tobie
Aż przepelnia serce moje,
Ty, niewdzięczny, w tejsze dobie
Tłumisz tylko niepokoje.

WACŁAW
Ach, obecność⁵³ mnie zastrasza,
Bo tak dotąd czynim mało,
By zapewnić przyszłość całą —
A przyszłością miłość nasza.
Z twoim stryjem ojca mego
Ciągłe sprawy, sprzeczki, kłótnie
Nic nie wróżą nam dobrego;
Raczej mówią, iż okrutnie
Będziem kiedyś rozdzieleni,
Jeśli...

---

⁵²*zubożała* — tu imiesłów, nie zaś czas przeszły: tzn. ubojsza. [przypis redakcyjny]

⁵³*obecność* — tu: terażniejszość. [przypis edytorski]

KLARA

Dokończ — pokaż drogę;
Ty czy ja tu pomóc mogę?

WACŁAW

Tylko twoja wola zmieni,
Co się zdaje nie do zmiany.

KLARA

Mówże, słucham.

WACŁAW

Żem kochany,
Że cię kocham nad te nieba,
Że przy sobie żyć pragniemy,
To oboje dobrze wiemy;
Nie oboje, czego trzeba,
Aby zniszczyć to ukrycie⁵⁴,
W którym pełza nasze życie,
I nie truchleć, czy dzień szczęścia
Nie poprzedza dnia żaloby.

KLARA

Czegóż trzeba? mów!

WACŁAW

Zamęścia.

KLARA

O szalony, gdzież sposoby?

WACŁAW

W twojej woli.

KLARA

W woli stryja,
W woli ojca, powiedz raczej.

WACŁAW

Co zawadza, to się mija,
Gdy nie może być inaczej.

KLARA

A, rozumiem! — Nie, Wacławie,
Gdzie mnie zechcesz, znajdziesz wszędzie
Zawsze twoją — prócz w niesławie.

Małżeństwo, Tajemnica,
Ucieczka

WACŁAW

Ależ, Klaro, moją żoną...

---

⁵⁴zniszczyć to ukrycie — przestać się ukrywać, ujawnić swoje uczucie. [przypis edytorski]

KLARA

Któż to, powiedz, wiedzieć będzie,
Czyś poślubił wykradzioną...
Co za hałas? — Słyszę kroki!
Coraz bliżej!... idź bez zwłoki!

WACŁAW

Jedno słowo.

KLARA

Już ci dane.

WACŁAW

Jak nie zmienisz, żyć przestanę.

KLARA

z czułością, jakby poprawiając
Przestaniemy — jeśli zechcesz.

WACŁAW

Pomyśl tylko, Klaro droga...

KLARA

wytrącając go prawie
Ale idźże, idź, dla Boga!

przechodzi scenę

SCENA SIÓDMA

PAPKIN, ŚMIGALSKI, *kilku służących z kijami, później* REJENT *i* CZEŚNIK *w oknach.*

PAPKIN

Panie majster, proszę waści
Przyzwóicie, grzecznie, ładnie,
Nie murować tu z napaści,
Bo mu na grzbiet co upadnie.

po krótkim milczeniu

Wy zaś drudzy, dobrzy ludzie,
Którzy młotki, piony, kielnie
W niepotrzebnym dzisiaj trudzie
Używacie arcydzielnie,
Idźcie wszyscy precz, do czarta!

po krótkim milczeniu

Będzie, widzę, rzecz uparta!
Ta hołota, jakby głucha,
Mego słowa ani słucha. —
No, Śmigalski! Nie trać czasu —
Ściągnij za kark! weź narzędzie!
Grzecznie, ładnie, bez hałasu,
Niech wszystkiemu koniec będzie.
Nic się nie bój — ja za tobą.

Tchórzostwo

ŚMIGALSKI *posuwa się ze służącymi ku mularzom, PAPKIN cofa się za róg domu.*

ŚMIGALSKI
Precz! precz!

REJENT
w oknie

Stójcie! co to znaczy?

ŚMIGALSKI
Cześnik, pan mój, kazać raczy,
Aby muru nie kończono.

CZEŚNIK
w oknie
Tak jest, każe, bo mam prawo.
Dalej naprzód, dalej żwawo!

ŚMIGALSKI posuwa się naprzód, PĄPKIN, który był wyszedł, znowu się cofa za róg domu.

REJENT
Jakie prawo?

CZEŚNIK
Jak kupiono
Mur graniczny, tak zostanie.

REJENT
Ależ luby, miły panie,
To szaleństwo z waszej strony —
I mur będzie naprawiony.

CZEŚNIK
Wprzód trupem go zaściele.

REJENT
do mularzy
Kończcie śmiało, przyjaciele,
Gardźcie ze mną próżnym krzykiem.

CZEŚNIK
Chcesz więc bójki?

REJENT
Mój Cześniku,
Mój sąsiedzie, luby, miły,
Przestań też być rozbójnikiem.

CZEŚNIK
Co! jak! — Żwawo! bij, co siły!

ŚMIGALSKI ze swoimi ludźmi wstępuje na mur, mularze cofają się tak, że bójka zostaje zakryta częścią muru całego.

REJENT
Panie majster — ja w obronie.
Nic się nie bój — niechaj bije,

Kiedy go tam swędzą dłonie.
Dobrze! dobrze! — po czuprynie —
Ot-tak — lepiej! — co się wlezie! —
Nic się nie bój! — niechaj bije,
Niechaj bije! świat nie zginie!
Ja Cześnika za to skryję,
Gdzie nie widać ziemi, nieba⁵⁵!

CZEŚNIK

wołając za siebie

Hej! Serwacy! daj gwintówkę⁵⁶,
Niechaj strąć tę makówkę —
Prędko!

Gniew, Broń

REJENT *zamyka okno.*

CZEŚNIK

Ha, ha! fugas chrustas⁵⁷.

No, Śmigalski! dosyć będzie,
Daj półzłotka albo złoty
Baserunku⁵⁸ dla hołoty,
Ale zabierz im narzędzie.
Dosyć, dosyć na dziś będzie.

zamyka okno

Po odejściu wszystkich PAPKIN obejrzawszy się, że już nie ma nikogo, mówi ku murowi.

PAPKIN

sam

Ha! hultaje, precz mi z drogi,
Bo na miazgę was rozgniotę —
Nie zostanie jednej nogi —
A mam diabłą dziś ochotę!
Wielu was tam? chodź tu który!
Nie wylezie żaden z dziury?
O wy łotry! o wy tchórze!
Jutro cały zamek zburzę.

SCENA ÓSMA

PAPKIN, WACŁAW

WACŁAW

stanąwszy tuż za nim

Jutro?

PAPKIN *zdejmuje kapelusz.*

Mamże wracać w progi,

Które pewnie z przyszłą dołą
Zrówna z ziemią wyrok srogi? —
Wolę jeńcem iść za tobą!

⁵⁵Cześnika... skryję, gdzie nie widać ziemi, nieba — tzn. spowoduję, że zostanie zamknięty w więzieniu. [przypis edytorski]

⁵⁶gwintówka — rodzaj strzelby o gwintowanej lufie, celniejszej i dalej niosącej od zwykłej fuzji. [przypis redakcyjny]

⁵⁷fugas chrustas — charakterystyczne dla wymowy szlacheckiej wyrażenie makaroniczne, powstałe z łączenia wyrazów polskich z łacińskimi, oznacza: ucieka w chrust, w krzaki. [przypis redakcyjny]

⁵⁸baserunek (z niem.) — odszkodowanie za sprawiony ból. [przypis redakcyjny]

PAPKIN
wkładając kapelusz na bakier
*Pardon*⁵⁹ mówisz?

WACŁAW
Pardon, panie.

PAPKIN
Znasz me męstwo?

WACŁAW
Jak zły szeląg.

PAPKIN
Boisz mnie się!

WACŁAW
Niesłuchanie!

PAPKIN
Pójdiesz za mną?

WACŁAW
Pójdę, panie.

PAPKIN
Któż ty jesteś?

WACŁAW
Jestem, panie.

PAPKIN
Lecz czym jesteś?

WACŁAW
Czym ja jestem?
Jestem... jestem...

PAPKIN
chwytając za broń
Cóż to znaczy!

WACŁAW
...Komisarzem mego pana.

PAPKIN
Co? Rejenta?

WACŁAW
Nie inaczej.

---

⁵⁹*pardon* (fr.) — tu: poddaję się, proszę o darowanie życia. [przypis redakcyjny]

PAPKIN

Czy to, proszę, rzecz słychana!
Ledwie szlachcic na wioszczynę
Z pękiem długów się wydrapie —
Już mieć musi komisarza.
Dziw się potem, gdy się zdarza,
Że wołają: «Sto tysięcy!
Kto da więcej!»⁶⁰ A jak krzykną po raz trzeci,
Jakby z procy szlachcic leci
I do swego komisarza
Idzie w służbę za szafarza⁶¹.
Ale chodźmy.

na stronie

Cześnikowi

Wielką radość jeńcem sprawię,
I zapewne do mnie powię,
Gdy mu zdobycz mą przedstawię:
«Niechaj Klara twą zostanie».
Chodź, mój jeńcze.

WACŁAW

Idę, panie.

---

⁶⁰*Sto tysięcy! Kto da więcej!* — mowa o licytacji przymusowej, na którą bywa wystawiany majątek dłużnika. Przytoczone wyrażenie stanowi przepisową formułę, którą wykrzykuje licytujący urzędnik na początku licytacji. Za każdą nową, wyższą ofertą powtarza przytoczoną formułę aż do chwili, kiedy uderzenie młotkiem obwieszcza. [przypis redakcyjny]

⁶¹*szafarz* — zarządzający gospodarstwem domowym, klucznik. Także urząd dworski, znacznie niższy od komisarza, który zarządzał całym majątkiem i kierował jego prawnymi sprawami. [przypis redakcyjny]

AKT DRUGI

Pokój jak na początku aktu pierwszego. CZEŚNIK siedzi przy stoliku.

SCENA PIERWSZA

CZEŚNIK, PAPKIN *wchodzi, za nim WACŁAW, który zostaje przy drzwiach.*

PAPKIN
rzucając się w krzesło
A bierz lichy takie znoje!
Ledwie idę, ledwie stoję —
Ależ bo to było żwawo!
Diabłem gromił w lewo, w prawo —
Ledwie żyję. — Każ dać wina,
A starego. — Wyschła ślina —
Pot strugami ciecze z czoła —
Któż me dzieła pojąć zdoła!

fircyk

CZEŚNIK
Ja, bom widział.

PAPKIN
Ha! widziałeś? —
Gracko? —

CZEŚNIK
Gracko — z tyłu stałeś.

PAPKIN
Z tyłu, z przodu, nic nie znaczy,
Dobry rycerz wszędzie straszny.

CZEŚNIK
Ta bezczelność...

PAPKIN
Nie inaczej,
Bezczelności trzeba było,
Aby walczyć z taką siłą.

CZEŚNIK
Waszeć kłamiesz, mocium panie...

PAPKIN
Tylko słuchaj, słuchać warto:
Chciałem zdobyć rusztowanie,
Lecz skoczyłem tak zażarto⁶²,
Żem się znalazł z drugiej strony,
Przyciśnięty, otoczony
Mularzami, pacholkami,
Hajdukami, pajukami⁶³,

Walka, Słowo

⁶²zażarto — dziś: zażarcie; zajadle, w zapamiętaniu. [przypis edytorski]

⁶³pajuk (z pers.) — pacholek ubrany w paradny pseudoturcki strój, towarzyszący panu na przejażdżkach konno lub w powozie (zajmował wtedy miejsce z tyłu karety). [przypis redakcyjny]

A — kroć kroci! Jak się zwinę!
Jak dwóch chwycę za czuprynę!
Dalej żwawo młynka z niemi —
Jak cepami wkoło młóćę.
Ile razy się obróćę,
Po dziesięciu ich na ziemi.
Tak mi rosła wciąż mogiła,
A gdy z murem równa była,
Otworzyłem obie dłonie
I stanąłem na tej stronie.
Lecz co jeszcze...

CZEŚNIK

Tfy! do czarta!...

PAPKIN

Podziwienia rzecz jest warta,
Że uniosłem z sobą jeńca —
Teraz, panie, czekam wieńca⁶⁴.

CZEŚNIK

spojrzawszy WACŁAWA
Cóż to znaczy?

PAPKIN

ocierając czoło
Komisarza
Pana Milczka w jasyr⁶⁵ wzięłem.

CZEŚNIK

A to po co? — jakim czołem⁶⁶?

PAPKIN

Ja zabieram, co się zdarza.

CZEŚNIK

do WACŁAWA
Waszeć z Bogiem ruszaj sobie
I uwiadom swego pana,
Że jak w jakim bądź sposobie
Mnie zaczepka będzie dana,
To mu taką fimfę⁶⁷ zrobię,
Iż, nim rzuci wkoło okiem,
Wytnie kozła⁶⁸ pod obłokiem. —
Waść się wynoś szybkim krokiem.

---

⁶⁴*czekam wieńca* — pochwały, nagrody. W starożytności zwycięzcom zdobiono czoła wieńcem laurowym.
[przypis redakcyjny]

⁶⁵*jasyr* (z tur.) — niewola. [przypis redakcyjny]

⁶⁶*jakim czołem* — jak śmiałość; z jakiego powodu. [przypis edytorski]

⁶⁷*fimfa* a. *finfa* (z wł.) — złośliwa sztuczka, oddanie pięknym za nadobne. W sztuce obłąkanej nazywano fimfą podkop w celu wysadzenia nieprzyjaciela. [przypis redakcyjny]

⁶⁸*wyciąć kozła* — wyrażenie myśliwskie: kozła wycina ptak trafiony w powietrzu. [przypis redakcyjny]

PAPKIN

Poświęć się tu czyjej sprawie!
Walcz jak Achil⁶⁹, radź jak Kato⁷⁰,
Pozazdrozczą twojej sławie
I sto czartów dadzą za to.

WACŁAW

do CZEŚNIKA

Przebacz, panie, słów niewiele,
Które wyrzec się ośmielę:
Jesteś gniewny na sąsiada,
Że ci czasem na zawadzie...

konflikt

CZEŚNIK

Czasem? — Zawsze!

WACŁAW

On powiada...

CZEŚNIK

Niech nie słyżę o tym gadzie.

WACŁAW

Czy nie byłoby sposobu,
Ustąpiwszy ze stron obu,
Zapomniawszy przeszłe szkody,
Do sąsiedzkiej wrócić zgody?

CZEŚNIK

Ja z nim w zgodzie? — Mocium panie,
Wprzód słońce w miejscu stanie!
Wprzód w morzu wyschnie woda,
Nim tu u nas będzie zgoda!

Kłótnia

WACŁAW

Dzisiaj umysł niespokojny
Za porywczó sąd wyrzeka...

CZEŚNIK

Od powietrza, ognia, wojny,
I do tego od człowieka,
Co się wszystkim nisko kłania,
Niech nas zawsze Bóg obrania.

WACŁAW

Lepiej nisko niż nic wcale.

CZEŚNIK

Brednia!

⁶⁹Achil, właśc.: Achilles — główny bohater *Iliady* Homera, słynny z męstwa. [przypis redakcyjny]

⁷⁰Katon Starszy (239–149 przed n.e.) — rzymski polityk i pisarz, znany między innymi z mądrości i rozwagi. [przypis redakcyjny]

WACŁAW

Ale...

CZEŚNIK

Nie ma ale!

WACŁAW

Nie broń, panie, mieć nadziei...

CZEŚNIK

Bronię, do kroć sto tysięcy!
I niech o nim nie wiem więcej,
Ni o jego

ironicznie zmierzając do WACŁAWA
kaznodziei⁷¹,

Bo się obom, mocium panie,
Jakem szlachcic, co dostanie.

Odchodzi w drzwi środkowe

SCENA DRUGA

PAPKIN, WACŁAW

PAPKIN

Diabeł pali w tym Cześniku.

WACŁAW

Chcieć ich zbliżyć czasu szkoda.

PAPKIN

Mało zysku, dużo krzyku.

WACŁAW

Tych dwóch ludzi — ogień, woda.

PAPKIN

Cóż, paniczu, będzie z nami?

WACŁAW

Ha, zostanę tu w niewoli.

PAPKIN

Brałem jeńców tysiącami,
Co zawiśli od mej woli;
Bom lat dziesięć toczył boje,
Gdzie się lały krwawe zdroje,
Tak, że wkoło na mil cztery
Jak czerwone było morze. —
Tam zyskałem i ordery,
I tytuły, i honory;
Ale tego być nie może.
Zbyt to szczytne dla nas wzory;

Walka, Słowo, Rycerz,
Kłamstwo

⁷¹kaznodzieja — tu: wymowny obrońca. [przypis redakcyjny]

Dziś utarczka jest igraszką,
A twa wolność będzie fraszką.

WACŁAW
Ja w niewoli tu zostanę.

PAPKIN
Prawo wstrzymać jest mi dane,
Alem zawsze był wspaniały,
Przyjmę zatem okup mały.

WACŁAW
Ja w niewoli zostać muszę.

PAPKIN
Znaj więc wielką moją duszę:
Jesteś wolny — idź do diaska.
A za wolność dasz, co łaska.

WACŁAW
Ja zostanę tu w niewoli.

PAPKIN
Ale Cześniak nie pozwoli.

WACŁAW
Kto mnie ujął, niech mnie trzyma.

PAPKIN
Ale, bratku, sensu nie ma⁷²;
Nie daj grosza, a idź sobie.

WACŁAW
I pół kroku stąd nie zrobię.

PAPKIN
Idź, bom gotów użyć broni.

WACŁAW
*zawsze z flegmą*⁷³
A ja tylko własnej dłoni.

PAPKIN
na stronie
Cóż za człowiek, u kaduka!
Samochący guza szuka
I mnie jeszcze go nagoni.

do WACŁAWA
Bój się Boga — idź do czarta.

---

⁷²*nie ma* — czytaj: ni ma. [przypis edytorski]

⁷³*flegma* — rodzaj temperamentu, który charakteryzuje się zbytnią powolnością w działaniu i brakiem gwałtownych emocji. [przypis edytorski]

WACŁAW
Nie, nie pójdę — tu zostanę.

PAPKIN
A to jakaś ćma uparta!

WACŁAW
pokazując na sakiewkę
Ale patrz no, bratku, co to?

PAPKIN
Brzęknij tylko.

WACŁAW
Złoto?

PAPKIN
Złoto.

WACŁAW
Będzie twoim.

PAPKIN
Niech pan siada.

WACŁAW
Ale darmo nikt nie daje.

PAPKIN
Wielka prawda! — Cóż wypada,
Abym zrobił? Gdyż zostaję
W położeniu arcyciasnym:
Za procentem⁷⁴ moim własnym
Trzeba jeździć jak w konkury,
A w kieszeni, panie bracie,
Albo pustki, albo dziury.

WACŁAW
Kocham Klarę.

PAPKIN
na stronie
Otóż macie!

WACŁAW
I chcę zostać tu przy Klarze.

PAPKIN
To źle.

---

⁷⁴za procentem — Papkin usiłuje dać do zrozumienia, jakoby posiadał jakiś kapitał w zastawie i tylko nieregularne wypłacanie procentów sprawiło go w kłopoty pieniężne. [przypis redakcyjny]

WACŁAW
chowając sakiewkę
Czy źle?

PAPKIN
zatrzymując mu rękę
Niekoniecznie,
Ale Cześnik w tym zamiarze
Będzie pewnie działać sprzecznie.

WACŁAW
Niechaj nie wie.

PAPKIN
Jak się dowie?

WACŁAW
Niech mnie przyjmie.

PAPKIN
Trudno będzie.

WACŁAW
brzęcząc złotem
Tu początek, koniec w głowie.

PAPKIN
A jak Cześnik na mnie wsiedzie⁷⁵?

WACŁAW
Nic nie znaczy.

PAPKIN
Ba! jak komu.

wzruszając głowę
I dla Klary — komisarza.

WACŁAW
Jestem Waclaw.

PAPKIN
Syn Rejenta!
O dla Boga! I w tym domu!
Waszmość obu nas naraża,
Oba idziem na praszczęta⁷⁶.

WACŁAW *brzęknął sakiewką.*
Brzęczy pięknie...

---

⁷⁵Cześnik na mnie wsiedzie (przen.) — będzie robić wymówki, awantury. [przypis edytorski]

⁷⁶praszczęta — Im od praszczę: cienki pręt, różga do bicia; tu w znaczeniu: udręczenie, bieda, opał. [przypis redakcyjny]

WACŁAW

Miej za dane,
Jeśli w służbie tu zostanę.

PAPKIN

Ha! spróbuję...

chce wziąć sakiewkę

WACŁAW

odsuwając

Później nieco —

Lecz pamiętaj, że z mej wieży
Szybko kulki na dół lecą —
Fiut z wiatrówki — Papkin leży...
Gdyby zdradzić chęć go jęła.

PAPKIN

W skrytym toku tego dzieła
Tak postąpię, jak należy,
Nie zważając na przymówkę.
Ale, Waciu, jak mnie kochasz,
Dzisiaj jeszcze spal wiatrówkę.

WACŁAW

Nie trać czasu.

PAPKIN

Idę, idę.

na stronie

Diabeł nadał tryumf taki!
Coraz głębiej wążę w biędę.
W moim jeńcu mam rywala —
Przykro z bliska — gorzej z dala —
Tamten zamknie, ten zastrzeli —
A bodaj cię diabli wzięli!

wracając ode drzwi

A sakiewka?

WACŁAW

Zostać może.

PAPKIN

W samej rzeczy?

WACŁAW

Nie inaczej.

PAPKIN *wychodzi środkowymi drzwiami.*

SCENA TRZECIA

WACŁAW, KLARA

KLARA

Co wyrabiasz, o mój Boże!
Trzeba by mi być w rozpacz, —
Żebym tylko czasu miała.

WACŁAW

Co się stało? co się dzieje?

KLARA

Jeszcze mi się w oczy śmieje!
Ja wiem wszystko, bom słuchała —
Chcesz tu zostać.

WACŁAW

Cóż w tym złego?

KLARA

Miej rozsądek.

WACŁAW

Cóż mi z niego?

Kiedy już jest dowiedzione,
Że rozsądku zwykłą drogą
Niezawodnie połączone
Losy nasze być nie mogą.
Po cóż w dawnej trwać kolei⁷⁷?
Dalej zwawo manowcami,
Gdzie zadnieje⁷⁸ brzask nadziei,
Gdzie mniej ciemno jest przed nami!
Nie rzucajmy na bok okiem,
Bo przepaści pewnie wkoło,
Ale w niebo wzniosłszy czoło,
Śmiałym naprzód idźmy krokiem.
A jeżeli stałość będzie
Towarzyszyć w naszym pędzie,
Mimo sporu, przeszkód wielu
Dojdziem przecie kiedyś celu.

KLARA

Dobrze mówisz, idźmy śmiało!
Prostą drogą zyszcym⁷⁹ mało,
Przekonałeś, przyjacielu;
Lepiej mówisz niż dziś rano,
Gdyś ucieczkę z sobą radził.
Ale nużby cię poznano?
Nużby Papkin ufność zdradził?

---

⁷⁷w dawnej trwać kolei — iść utartym szlakiem, od dawna wytyczoną drogą. Koleją dawniej nazywano ślad (koleinę) zostawiony na drodze przez jadący wóz. [przypis redakcyjny]

⁷⁸dnieć — świtać. [przypis edytorski]

⁷⁹zyszczyć — zyskać. [przypis edytorski]

WACŁAW

Nie patrz w przepaść, moja droga,
Tu do serca nachyl skronie:
Prędko zniknie każda trwoga,
Gdy w miłości wzrok utonie.

KLARA

Zostań zatem w imię Boże,
Masz ode mnie pozwolenie.

WACŁAW

Twoje, Klaro, nie pomoże,
Lubo z życiem równie cenię.

KLARA

I do stryja trafim może,
A to wolą Podstoliny.
Bo wiedz, iż w tej właśnie chwili
Miłość sobie oświadczyli —
Ona skromna, raczka spiekła,
Ale rączkę mu przyrzekła.
Ując ci ją łatwo będzie,
Pochlebając w każdym względzie.
Chwal bez miary rozum, cnoty,
Piękność, kształtność jej osoby,
A czym zechcesz, w naszym domu
Tej zostaniesz jeszcze doby.

WACŁAW

Z komisarza na pisarza!
Zły coś pozór stąd wynika!
Ależ znowu, wszak się zważa
Honor służby u Cześnika.

KLARA

Biegnę, powiem Podstolinie,
Że ktoś z prośbą tu ją czeka.

podając mu rękę

Miej nadzieję — złe przeminie —
Chwila szczęścia niedaleka.

odchodzi w drzwi prawe

SCENA CZWARTA

WACŁAW

Przed godziną z trwogi mdleje,
Za godzinę — wzorem męstwa.
To nie widzi podobieństwa,
To ma więcej niż nadzieję. —
O płci piękna, luba, droga!
Twoja radość, twoje żale
To jeziora lekkie fale:
Jedna drugą ciągle ściga,
Ta się schyla, ta się dźwiga,

Kobieta

Ale zawsze w blasku słońca,
Zawsze czysta i bez końca! —
A my dumni władcy świata,
Mimo siebie pochwyteni,
Za tym cieniem, co ulata,
Całe życie, z chwili w chwilę,
Przepędzamy jak motyle.

SCENA PIĄTA

WACŁAW, PODSTOLINA z *drzwi prawych*.

PODSTOLINA
Gdzież suplikant⁸⁰? — O cóż prosi?

kochanek

WACŁAW
z *niskim ukłonem*
Tu jest natręt.

PODSTOLINA
Ty młodzianie?

WACŁAW
jeszcze *nachylony*
Zbyt się winnym może stanie,
Iż tak śmiało wzrok podnosi...
Ha!

PODSTOLINA
Co widzę!

WACŁAW
po *krótkim milczeniu*
Anna!

PODSTOLINA
Wacław!

WACŁAW
z *pomieszaniem*
Nie wiem wprowadzić...

PODSTOLINA
To spotkanie!...

WACŁAW
Ty więc jesteś Podstoliną?

PODSTOLINA
Nie wiedziałeś?

---

⁸⁰*suplikant* (z łac.) — proszący, zanoszący prośbę, błagający. [przypis redakcyjny]

WACŁAW
jak wprzód

Przed godziną...

na stronie
Co tu mówić! — z jakiej roli? —

PODSTOLINA
Nie wiedziałeś, że podstoli
Czepiersiński, mąż mój trzeci,
Niech nad duszą Bóg mu świeci,
Zaślubiwszy mnie na wiosnę,
Już w jesieni leżał w grobie?

WACŁAW
Tak, tak, przypominam sobie.

PODSTOLINA
Oddał ducha na mym łonie.

WACŁAW
roztargniony
Oddał? — tak, tak, oddał pewnie.

PODSTOLINA
Zapłakałam zrazu rzewnie:
Nie mieć męża mocno boli;
Lecz i smutek w czasie tonie.

Wdowa

WACŁAW
roztargniony
Więc utonął pan Podstoli...

PODSTOLINA
Któż powiada?

WACŁAW
Nie powiada?
Dobrze. — Zatem odejść muszę.

PODSTOLINA
zatrzymując go
Co on myśli? co on gada?
Ty szalejesz, na mą duszę!

WACŁAW
To być może.

PODSTOLINA
czule
Ja cię zamknę, drogi książę,
Ja cię zamknę, drogi książę.

Flirt, Kłamstwo

WACŁAW

Ach, nie powtórz tego słowa!
Patrz, jak wstydem cały płonę
Za studenckie przewinienia.
Ni tytułu, ni imienia
Wacław dalej nie zachowa.
Bo te były —

PODSTOLINA

Cóż?

WACŁAW

Zmyślone.

PODSTOLINA

Wszystko?

WACŁAW

Wszystko, co do joty.

PODSTOLINA

I nie księciem?

WACŁAW

Ani trochę.

PODSTOLINA

Cóż za powód?

WACŁAW

Myśli płoche,
Szał młodości — chęć pustoty —
Jednym słowem, coś bez celu
Jak to każde głupstwo prawie.

PODSTOLINA

Ależ miłość twa, Wacławie?

WACŁAW

na stronie

Siedźże teraz w wilczym dole⁸¹!

PODSTOLINA

Ten rumieniec na twym czole
Jak tłumaczyć? — Ja czekałam,
W całej Litwie cię szukałam,
Lecz o księciu Radosławie
Nikt nie wiedział, nie mógł wiedzieć.

WACŁAW

Byłem... młody...

---

⁸¹*wilczy dół* — pułapka na wilki. Dość głęboki, wąski dół pokryty z wierzchu cienkimi gałęziami i narzuconymi na nie dla niepoznaki mchem, liśćmi lub darnią. [przypis redakcyjny]

PODSTOLINA

powtarzając ironicznie

«Byłem młody?»

Ale biegły w swojej sztuce.

WACŁAW

Tego nie wiem.

PODSTOLINA

Są dowody.

WACŁAW

A to jakie?

PODSTOLINA

Twoja zdrada.

WACŁAW

Żem się zmienił, być to może;
Trudnoż kochać nieustannie!
Lecz gdy karcie mnie wypada,
Cóż przystoi zmiennej Annie? —
Nie szukałaś zbyt daleko,
Nie czekałaś czas zbyt długi —
Podstolemu spadło wieko,
Już ci Cześnik na usługi,
I niech dzisiaj Cześnik ziewnie,
Jutro krajczy będzie pewnie⁸².
Ja wyrzutów ci nie robię,
Owszem, owszem, szczęść ci Boże,
Lecz co czynić wolno tobie,
Niechże każdy czynić może.
Gdym więc zmieniał czucia moje,
Szedłem tylko w twoje ślady;
I zdradzaliśmy oboje,
Lub też wcale nie ma zdrady.

Miłość, Zdrada, Przemiana

PODSTOLINA

Jestem wdową, mój Wacławie.

WACŁAW

Ja żonaty jestem prawie.

PODSTOLINA

Któż ty jesteś, ty zbyt znany?

WACŁAW

Wacław Milczek.

PODSTOLINA

Syn Rejenta?!

Tu, w tym domu...

⁸²*podstoli, cześnik, krajczy* — urzędy powiatowe lub ziemskie, czysto tytularne, zajmowane przez średnią szlachtę. Rodowód swój wiodą od dawnych urzędów dworskich. [przypis redakcyjny]

WACŁAW
kończąc

Zabłąkany.

PODSTOLINA
Jestem trwogą wskrós przejęta —
W oczach ciemno — serce bije —
Jak cię Cześnik tu odkryje!...
Jak rywala pozna w tobie!...

WACŁAW
Ach, nie znajdzie go już we mnie.

PODSTOLINA
Nie zapieraj się daremnie:
Wszak błagałeś Podstolinę,
By do ciebie wyjść raczyła.
Czegóż żądasz?

WACŁAW
Niechaj zginę,
Jeśli sam wiem. — Bywaj zdrowa!

PODSTOLINA
zatrzymując go
Zawsze jeszcze dawna głowa!
Stój, nie odchódź!

WACŁAW
na stronie
Ach, Papkinie,
Wziąłeś, wziąłeś mnie w niewolę!

PODSTOLINA
Tyś kochany był jedynie;
Nad sto książąt ciebie wołę! —
Do mych komnat chodź w ukrycie,
Tam bezpieczny będziesz, luby,
Bo cię broni moje życie,
Bo z obrony szuka chluby.

SCENA SZÓSTA

PODSTOLINA, WACŁAW, KLARA z drzwi prawych.

WACŁAW
ujrząwszy KLARĘ, bolesnie
Ach!

KLARA
wesoło
I cóż?

PODSTOLINA

To jest...

WACŁAW

Nic nie ma...

KLARA

do PODSTOLINY

Czegóż żąda?

PODSTOLINA

na stronie

Co powiedzieć?

KLARA

na stronie

Dobrze idzie — już z nim trzyma.

głośno

Nie powinnam może wiedzieć?

WACŁAW

O, dlaczego!

PODSTOLINA

Wielkiej wagi

Jest interes jegomości,

Działać trudno bez rozwagi.

Zatem, proszę, nie mów słowa,

Że o jego wiesz bytności —

Później całą rzecz wyluszczę.

WACŁAW

cicho do PODSTOLINY

Ja odejdę.

PODSTOLINA

podobnie

Ja nie puszczę.

głośno

Proszę z sobą waszmość pana!

Jego sprawa zawikłana,

Muszę przejrzeć dokumenta.

do KLARY, całując ją w czoło

A Klarunia niech pamięta

Nie powiadać nic nikomu.

KLARA

Nikt się w tym nie dowie domu.

PODSTOLINA

Bo nad miarę nam zaszkodzi;

Później powiem, o co chodzi.

*odchodzi kiwnąwszy na WACŁAWA, który ze spuszczoną głową odchodzi za nią w drzwi
prawe*

KLARA

sama

Śmieszniejszego cóż być może,
Jak gdy zwodzić chce zwiedziony!
Ach, jak Waclaw w swej pokorze
Zdał się wzywać jej obrony!
Ledwie, ledwie śmiech wstrzymała,
Ale hola, hola, panno!
Do tryumfu nie masz prawa;
Choć początek dobry miała,
Nie wygrana przeto sprawa.

SCENA SIÓDMA

KLARA, PAPKIN

PAPKIN

Jak w dezercji⁸³ Arabiji
Złotosiejny wzrok Febowy⁸⁴
Niesie skwarem śmierć liliji,
Aż nakłoni białej głowy;
A zebrana na błękanie
Płodnorodna kropla rosy
Wraca zwiędłej nowe życie
I unosi pod niebiosy —
Równo-władna, równo-czynna
Prezencja⁸⁵ twoja miła,
Starościanko miódopłynna,

z ukłonem

Dla twojego sługi była.
Jużem bliski był zwiędnięcia,
Gdy twe oko wszystko zmienia.
Oby kiedyś dały bogi,
Abym niosąc odwet⁸⁶ drogi,
Nim czas raźniej machnie kosą⁸⁷,
Był twym żarem, był twą rosą.

ukłon głęboki

KLARA

ironicznie całą tę scenę, oddając niski ukłon

Równie z rytmu⁸⁸ jak z oręża
Tak sławnego dostać męża
Jest zaszczytem białogłowy⁸⁹;
Ale każdy dziś młodzieniec
Miłosnymi, czczymi słowy

Fircyk, Flirt, Słońce,
Kwiaty, Woda

⁸³w dezercji (z łac.) — w pustynnej. [przypis redakcyjny]

⁸⁴wzrok Febowy — promienie słońca. *Febus*: grecki bóg słońca. [przypis redakcyjny]

⁸⁵prezencja (z łac.) — obecność, pojawienie się. [przypis redakcyjny]

⁸⁶odwet — tu: odwzajemnienie się. [przypis redakcyjny]

⁸⁷nim czas raźniej machnie kosą — zanim przeminie życie, nim nadejdzie śmierć. Starożytni Grecy wyobrażali sobie czas (Chronosa) jako postać męską z sierpem w ręku. W czasach nowożytnych nawiązując do tej tradycji przedstawiano czas jako starca z kosą, kojarząc go z pojęciem śmierci. [przypis redakcyjny]

⁸⁸z rytmu — ze zdolności poetyckich. [przypis redakcyjny]

⁸⁹białogłowa — kobieta, niewiasta. [przypis redakcyjny]

Zwykł przepłatać ślubny wieniec,
Trudno zawsze dawać wiarę.

PAPKIN

Czyż nie wierzyć, wielkie nieba!
Że się kocha piękną Klarę?
Czyliż na to przysięg trzeba?

KLARA

Że się kocha — nie potrzeba;
A że zawsze równie będzie
I przysięga nic nie znaczy.

PAPKIN

Ach, na serca mego grzędzie
Niech twe ziarno bujać raczy:
A zadatek ten twój mały
Puści korzeń wiecznotrwały.

KLARA

W dawnych czasach rycerz prawy,
Lubo⁹⁰ zdobion wieńcem sławy,
Lubo staczał krwawe boje,
Nim oświadczył miłość swoją —
Ku czci drogiej swej kochanki
W turniejowe wjeżdżał szranki⁹¹,
Tam na kopią dzielnie gonił,
Po dziesięciu zsadzał z koni,
I dopiero gdy się skłonił
Wziąć nagrodę z lubej dłoni,
Błagał, aby sercu miła
Kochać mu się pozwoliła —
By mu wolno pod jej barwą
Kruszyć kopie, miecze ścierać,
Dla niej tylko żyć, umierać!

Rycerz, Dama, Obyczaje

PAPKIN

Z tego stroju i z tej broni
Marsowego znać piastuna⁹²,
Co w rycerskiej zbiegł pogoni
Od bieguna do bieguna.
Oby moja Artemiza,
Światu groźne to żelazo,
Krwią jak gąbka napęczniałe,
Przemówiło choć tą razą⁹³
Wam na wiarę, mnie na chwałę —

z coraz większym zapalem
Gdzie na skale gród kamienny,
Gdzie działami mur brzemienny,

Walka, Rycerz, Słowo

⁹⁰*lubo* — chociaż. [przypis edytorski]

⁹¹*szranki* (z niem.) — miejsce ogrodzone, otoczone barierą; turniej (z łac.): średniowieczne igrzyska rycerskie, odbywane w specjalnie zbudowanych szrankach. [przypis redakcyjny]

⁹²*Marsowy piastun* — stary, wysłużony żołnierz. *Mars*: rzymski bóg wojny. [przypis redakcyjny]

⁹³*tą razą* — dziś: tym razem. [przypis edytorski]

Gdzie bagnetów ostre wały,
Gdzie sklepienie z dzid i szabli —
Tam był Papkin — lew zuchwały!
Strzelec boski! — rębacz diabli!
Jęk, szcęk, krzyk, ryk, śmierć dokoła —
Tu bezbronny pardon woła,
Tu dziewica ręce łamie,
Matka płacze, dziecię kwili,
Ale spada moje ramię:
Ci, co żywi, już nie żyli.

KLARA *parska śmiechem.*
Przebac zapal zgrozo-krwawy
Rycerskiego uniesienia,
Ale widzisz: dość mam sławy,
Brak mi tylko pozwolenia,
Bym w fortunnych stanął rzędzie,
Których celem Klara będzie.

KLARA
Więc zezwalam.

PAPKIN
klękając

Przyjmij śluby...

Rycerz, Dama

KLARA
Hola! teraz lata próby,
W nich dowody posłuszeństwa,
Wytrwałości i śmiałości.

PAPKIN
O królowo wszechpiękności!
Ornamencie⁹⁴ człowieczeństwa!
Powiedz: «W ogień skocz, Papkinie» —
A twój Papkin w ogniu zginie.

Fircyk, Kochanek, Rycerz,
Dama, Flirt, Żart

wstaje

KLARA
Nie tak srogie me żądanie:
Klejnot rycerskiego stanu
Pastwą ognia nie zostanie.
Lecz powtarzam waszmość panu:
Posłuszeństwa, wytrwałości
I śmiałości żądam próby.

PAPKIN
W każdej znajdę powód chluby.

KLARA
Posłuszeństwa chcąc dać miarę
Milczeć trzeba sześć miesięcy.

Milczenie

⁹⁴*ornament* (z łac.) — ozdoba. [przypis redakcyjny]

PAPKIN
Nic nie gadać?

KLARA
Tak — nic więcej.
Wytrwałości zaś dam wiarę,
Gdy o chlebie i o wodzie...

Jedzenie

PAPKIN
Tylko, przebóg, niezbyt długo.

KLARA
Rok i dni sześć.

PAPKIN
boleśnie
Jestem w grobie...

z ukłonem
Ale zawsze twoim sługą.

KLARA
Zaś śmiałości — w tym sposobie
Da mi dowód, kto dać zechce:
W oddalonej stąd krainie
Jadowity potwór słynie,
Najmężniejszą trwogą bywa,
Krokodylem się nazywa.
Niech go schwyci i przystawi,⁹⁵
Moje oko nim zabawi;
Bom ciekawa jest nad miarę
Widzieć żywą tę poczwarę.
To jest wolą niewzruszoną —
A kto spełni, co ja każę,
Ten powiedzie przed ołtarze,
Tego tylko będę żoną.

Odwaga, Potwór

ukłoniwszy się, odchodzi w drzwi prawe

SCENA ÓSMA

PAPKIN
po długim milczeniu
Krrrokodyla!

Moda, Kobieta, Kochanek
romantyczny

ironicznie
Tylko tyle!
Co za koncept⁹⁶, u kaduka!
Pannom w głowie krokodyle,
Bo dziś każda zgrozy szuka.
To dziś modne, wdzięczne, ładne,
Co zabójcze, co szkaradne! —
Dawniej młoda panienczka

⁹⁵*przystawi* — dostarczy, dostawi. [przypis redakcyjny]

⁹⁶*koncept* — błyskotliwy pomysł. [przypis edytorski]

Mile rzekła kochankowi:
«Daj mi, luby, kanareczka» —
A dziś każda swemu powie⁹⁷:
«Jeśli nie chcesz mojej zguby,
Krokodyla daj mi, luby!»

po krótkim milczeniu
Post, milczenie — wszystko fraszka,
Straży przy mnie nie postawi. —
Ale potwór nie igraszka,
Czart, nie Papkin go przystawi.

idzie ku drzwiom prawym i spotyka się z wybiegającym WACŁAWEM
Ha!

WACŁAW
Co?

PAPKIN
Nic.

WACŁAW
rzucając mu sakiewkę
Masz — milcz, bo wiesz!

PAPKIN
chwytając sakiewkę
Wiem.

WACŁAW *odchodzi. Po krótkim milczeniu.*
Wiem? — Nic nie wiem! — Czy zostaje,
Czy odchodzi, za co daje,
Nie wiem wcale. — Wiem, że złoto,
Wiem, że dając zrobił ładnie,
Ale nie wiem, od Cześnika
Czy mi na kark co nie spadnie. —
Wiem, jak zdradzę zalotnika,
Że z wiatrówki dmuchnąć gotów,
Ale nie wiem, nie wiem wcale,
Czy na końcu z tych obrotów
Od Cześnika łeb ocale. —
Wiem i nie wiem — sprawa diabła:
Tutaj kulka, a tu szabla —
Jednak dobrze rzekł pan Benet:

podrzucając sakiewkę
*Beatus, qui tenet*⁹⁸.

SCENA DZIEWIĄTA

Papkin, Cześnik z drzwi środkowych.

⁹⁷powie — czytaj: powi. [przypis edytorski]

⁹⁸Beatus, qui tenet (łac.) — przysłowie łacińskie, które w dosłownym przekładzie brzmi: „Szczęśliwy, kto trzyma; szczęśliwy posiadający”. [przypis redakcyjny]

CZEŚNIK

Winszuj, waszmość, mi sukcesu!
Dzisiaj moje zrękowiny⁹⁹:
Już finalnie¹⁰⁰, bez regresu¹⁰¹
Słowom dostał¹⁰² Podstoliny.

PAPKIN

Ja wiem, jak to przyszło drogo:
Wszak ci moją to robotą.

CZEŚNIK

O! waściń! — Patrzcie no go!
Mnie się waszeć pytaj o to.

*oglądnięwszy się*¹⁰³

Tak mi się tam w dobrą chwilę
Nawinęła snadnie¹⁰⁴, mile,
Dała zezek, umizg taki,
Żem posunął w koperczaki¹⁰⁵. —
Ona dalej w ceregiele¹⁰⁶ —
Ni siak, ni tak, tędy, siędy,
A ja sobie coraz bliżej,
Śród chychotek, śród gawędy
Bliżej... bliżej... cmok! nareszcie —

dobrodusznie

A! zrobiłem wstyd niewieście;
Jak alkiermes¹⁰⁷ wskrósł spłoneęła —
Mnie konfuzja¹⁰⁸ ogarnęła —
Tak że wziąwszy za pas nogi,
Chciałem drapnąć za trzy progi. —
Wtedy ona, mocium panie,
Zawołała: «Stój, Macieju —
Niech się twoja wola stanie,
Ja przyjmuję ją w pokorze —
Masz ten pierścień — szczęść nam Boże!»

PAPKIN

Daj go kaci! wielka sztuka!

CZEŚNIK

w złości

Z rewerencją¹⁰⁹, u kaduka,
Bo...

wskazuje drzwi

⁹⁹*zrękowiny* — zaręczyny. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁰*finalnie* (z łac.) — ostatecznie. [przypis redakcyjny]

¹⁰¹*bez regresu* (z łac.) — nieodwołalnie. [przypis redakcyjny]

¹⁰²*słowom dostał* — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika; inaczej: słowo dostałem. [przypis edytorski]

¹⁰³*oglądnięwszy* — dziś poprawne: obejrzawszy się. [przypis edytorski]

¹⁰⁴*snadnie* — łatwo, bez przeszkód. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁵*posunąć w koperczaki* a. *iść w koperczaki* — ruszać w zaloty, zalecać się do kogoś. [przypis edytorski]

¹⁰⁶*ceregiele* — grzecznościowe, nieszczerze wymawianie się od czegoś. [przypis edytorski]

¹⁰⁷*alkiermes* (z arab.) — barwnik czerwony, wykonany z gatunku owadów zwanych *al kirmiz*. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁸*konfuzja* (z łac.) — zmieszanie. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁹*rewerencja* (z łac.) — uszanowanie. [przypis redakcyjny]

PAPKIN

A zawsze w gniewie skory.

Jakie by to były spory,
Gdybym nie miał krwi zimniejszej —
Ale mówmy o ważniejszej
Teraz rzeczy.

CZEŚNIK

Ja tak radzę.

PAPKIN

Ów młodzieniec od Rejenta,
Co mnie długo popamięta,
Bardzo prosi, czy nie może
Przy waszmości zostać dworze.
Zdatny, zwinny, wierny będzie,
Lecz co z tego?

tajemnie

Mówią wszędzie,
Że za kołnierz nie wyleje¹¹⁰.

CZEŚNIK

Nie wyleje czy wyleje —
Miejsca u mnie nie zagrzeje:
Bo nie będę z ziemi zbierał,
Co Milczkowi z nosa spadnie...
Chyba gdyby się opierał,
Chciał zatrzymać samowładnie,
Wtedy przyjmę na przekorę.
Będiesz mógł to poznać snadnie,
Bo imprezę inną biorę¹¹¹:
Za dzisiejszą mą swawolę
I że w murze gdzieś tam dziura,
Gotów pieniać¹¹² mnie szlachciura —
Więc krzyżową¹¹³ skończyć wolę,
Pójdiesz wyzwąć, mocium panie;
*Circa quartam*¹¹⁴ i niech mi stanie
U trzech kopców w Czarnym Lesie,

do siebie

Jak mu utnę jedno ucho,
A częj¹¹⁵ z drugim się wyniesie!

PAPKIN

Lepiej pisać.

Pojedynek

¹¹⁰*nie wylewać za kołnierz* — nadużywać alkoholu. [przypis edytorski]

¹¹¹*imprezę inną biorę* — powzięłem inny zamiar; *impreza* (z wł.): zamiar, plan, przedsięwzięcie. [przypis redakcyjny]

¹¹²*pieniać* — pozywać przed sąd, procesować. [przypis redakcyjny]

¹¹³*krzyżowa* — krzyżowa sztuka: pojedynek na białą broń. [przypis redakcyjny]

¹¹⁴*circa quartam* (łac.) — około czwartej (godziny). [przypis redakcyjny]

¹¹⁵*a częj* (gw.) — przecież, może. [przypis redakcyjny]

CZEŚNIK

A, broń Boże!
Tam objaśnień, tam namowy,
Tam potrzeba tęgiej głowy.

PAPKIN

Muszę przyznać się waszmości:
Od ostatniej mej słabości
Tak zgłupiałem!

CZEŚNIK

To być może.

PAPKIN

Zatem...

CZEŚNIK

Wykręt nie pomoże.

PAPKIN

Miejże, człeku, Boga w duszy,
Nie wysyłaj nieboraka;
Nim mu w lesie utniesz uszy,
Mnie tam spotka hańba jaka —
Wszakżeś mówił dzisiaj rano:
«Miłe mi jest jeszcze życie,
Gotów otruć, zabić skrycie».

CZEŚNIK

Skrycie — nie, na boskim świecie!

PAPKIN

niekontent

Ej tam, co tam!

CZEŚNIK

Tać ci przecie
Mnie pod nosem łba nie utnie.

PAPKIN

Diabeł nie śpi.

CZEŚNIK

Bałamutnie¹¹⁶!

PAPKIN

pokazując powieszenie

A nużby mnie...

CZEŚNIK

grożąc

---

¹¹⁶*bałamutnia* — bałamuctwo, błąd, ogłupienie; głupstwo. [przypis edytorski]

Niech spróbuje!
Taką bym mu kurtę skroił!

PAPKIN
Diabliż mi tam po tej kurcie,
Jak zadyndam gdzie na furcie.

CZEŚNIK
głaszcząc go
Wiesz co, Papciu — spraw się ładnie,
A w kieszonkę grubo wpadnie.

*całuje go w czoło i odchodzi w drzwi lewe, PAPKIN, ze skrzywioną twarzą i kiwając głową,
w drzwi środkowe*

AKT TRZECI

Pokój REJENTA.

SCENA PIERWSZA

REJENT *siedzi przy stoliku i pisze. Dwóch mularzy przy drzwiach stoi.*

REJENT, MULARZE

REJENT

Mój majstruniu, mówcie śmiało,
Opiszemy sprawę całą;
Na te ciężkie nasze czasy
Boskim darem takie basy¹¹⁷.
Każdy kułak spieniemy:
Że was bito, wszyscy wiemy.

MULARZ

Niekoniecznie.

REJENT

Bili przecie,
Mój majstruniu.

MULARZ

Niewyraźnie.

REJENT

Czegóż jeszcze wam nie stało¹¹⁸?
Bo machano dosyć raźnie.

MULARZ

Ot, szturknięto¹¹⁹ tam coś mało.

DRUGI MULARZ

Któż tam za to skarżyć zechce!

REJENT

Lecz kto szturka, ten nie lechce?

Prawnik, Słowo

MULARZ

Ha! Zapewne.

REJENT

A więc bije?

MULARZ

Oczywiście.

REJENT

Komu kije
Porachują kości w grzbiecie,

¹¹⁷*basy* — ślady na ciele od plag, cięgi. [przypis redakcyjny]

¹¹⁸*czegóż (...) wam nie stało* — czego wam brakowało. [przypis edytorski]

¹¹⁹*szturkać* — szturchać. [przypis edytorski]

Ten jest bity — wszak to wiecie?
A kto bity, ten jest zbity?
Co?

MULARZ
Ha! dobrze pan powiada,
Ten jest zbity.

REJENT
Więc was zbili,
To rzecz jasna, moi mili.

MULARZ
Ta, już jakoś tak wypada.

REJENT
napisawszy
Skaleczyli?

MULARZ
A, broń Boże!

REJENT
Nie, serdeńko?

MULARZ
Ach, nie.

REJENT
Przecie
Znak, drapnięcie?

MULARZ
pomówiwszy z drugim
Znajdziem może.

REJENT
A drapnięcie, pewnie wiecie,
Mała ranka, nic innego.

MULARZ
Tać, tak niby.

REJENT
Mała, wielka,
Jednym słowem, rana wszelka
Skąd pochodzi?

MULARZ
Niby... z tego...

REJENT
Z skaleczenia.

MULARZ

Nie inaczej.

REJENT

Mieć więc ranę tyle znaczy,
Co mieć ciało skaleczone:
Że zaś raną jest drapnięcie,
Więc zapewnić możem święcie,
Że jesteście skaleczeni,
Przez to chleba pozbawieni.

MULARZ

O! to znowu...

REJENT

Pozbawiony

Jesteś, bratku, i z przyczyny,
Że ci nie dam okruszyny —

pisze

Zatem, zatem skaleczeni,
Przez to chleba pozbawieni,
Z matką — żoną — czworgiem dzieci.

MULARZ

Nie mam dzieci.

DRUGI MULARZ

Nie mam żony.

REJENT

Co? nie macie? — nic nie szkodzi —
Mieć możecie — tacy młodzi.

MULARZ

Ha!

DRUGI MULARZ

Tać prawda.

REJENT

napisawszy

Akt skończony.

Teraz jeszcze zaświadczycie,
Że nastawał na me życie.
Stary Cześnik, jęty szalem,
Strzelał do mnie.

MULARZ

Nie widziałem.

REJENT

Wołał strzelby.

DRUGI MULARZ

Nie słyszałem.

MULARZ

Wołał wprawdzie: «Daj gwintówki!» —
Lecz chciał strzelać do makówki.

REJENT

Do makówki... do makówki...
No, no, dosyć tego będzie —
Świadków na to znajdę wszędzie —
Nie brak świadków na tym świecie,
Teraz chodźcie — bliżej! bliżej! —
Znakiem krzyża podpiszecie. —
Michał Kafar trochę niżej —
Tak, tak — Maciej Miętus — pięknie! —
Za ten krzyżyk będą grosze,
A Cześniczek z żółci pęknie.

Skąpiec

MULARZ

Najpokorniej teraz proszę,
Coś z dawnego nam przypadnie.

REJENT

Cześnik wszystko będzie płacił.

MULARZ

Jakoś, panie, to nieładnie...

REJENT

Byleś wasze nic nie stracił.

MULARZ

Tum pracował...

REJENT

popychając ich ku drzwiom
Idźże z Bogiem,
Bo się poznasz z moim progiem.

MULARZ

Tu zapłata, każdy powie...

REJENT

popychając ku drzwiom
Idź, serdeńko, bo cię trzepnę.

MULARZ

we drzwiach
Ależ przecie...

REJENT

zamykając drzwi

Bądźcie zdrowi!
Dobrzy ludzie, bądźcie zdrowi!

wracając
Czapkę przedam, pas zastawię,
A Cześnika stąd wykurzę;
Będzie potem o tej sprawie
Na wołowej piśal skórze¹²⁰.
Lecz tajemne moje wieści,
Jeśli wszystkie z prawdą zgodne,
Tym, czym teraz serce pieści,
Najboleśniej go ubodnę.

Sarmata

SCENA DRUGA

REJENT, WACŁAW

REJENT
W czas przychodzisz, drogi synu,
Pomówimy słówek parę. —

siada i daje znak synowi, aby usiadł
Z niejednego twego czynu
Niezachwianą wzięłem wiarę,
Iż wstępując w moje ślady,
Pobożności kroczysz drogą;
Że złe myśli, podle rady
Nigdy zwieść cię z niej nie mogą.
Rade temu serce moje,
*Quandoquidem*¹²¹ już przy grobie,
Żyję tylko jeszcze w tobie.

ociera łzy
Sekatury¹²² — gorzkie znoje,
W nieustannej alternacie¹²³
Skladam kornie ciebie gwoli¹²⁴
Przy Najwyższym Majestacie;
Bo ja tylko, moje dziecię,
Do fortunnej¹²⁵ twojej doli
Aspiruję¹²⁶ jeszcze w świecie.

WACŁAW
Łaski ojca dobrodzieja,
Acz nieczęsty, dowód drogi.

REJENT
W tobie jedna ma nadzieja,
Lecz zazdroszczą mi jej wrogi;

¹²⁰*Na wołowej piśal skórze* — będzie miał wiele pisania w związku z tą sprawą (podczas ewentualnego procesu). Jeszcze dziś istnieje powiedzenie: „nie spiszesz na wołowej skórze”, na oznaczenie jakiejś długiej historii, trudnej do spisania nawet na wielkim arkuszu. [przypis redakcyjny]

¹²¹*quandoquidem* (łac.) — jakkolwiek, aczkolwiek. [przypis redakcyjny]

¹²²*sekatura* (z wł.) — dokuczliwość, prześladowanie. [przypis redakcyjny]

¹²³*alternata* (z łac.) — odmiana losu, zmienna kolej życia. [przypis redakcyjny]

¹²⁴*Skladam... ciebie gwoli* — składam dla ciebie. [przypis edytorski]

¹²⁵*fortunny* (z łac.) — szczęśliwy; por. *Fortuna*: bogini szczęścia w mitologii starożytnych Rzymian. [przypis redakcyjny]

¹²⁶*aspirować* (z łac.) — dążyć. [przypis redakcyjny]

Syna z ojcem chcą rozdzielić,
Chcą się smutkiem mym weselić.
Złego ducha pną mamidła,
Twojej młodości stawiają sidła.

WACŁAW
Nie rozumiem.

REJENT
Nie rozumiesz?
Starościanka...

WACŁAW
Cna dziewica,
Tę ubóstwiać...

REJENT
Skrycie umiesz...

WACŁAW
Jeśli była tajemnica,
To dlatego, że chciałem wprzody¹²⁷
Do sąsiedzkiej skłonić zgody.

REJENT
Mnie z Cześnikiem? — O mój Boże!
Któż jej więcej pragnąć może
Niż ja, człowiek bogobojny.

WACŁAW
Zezwól zatem, abym z Klarą...

REJENT
Być nie może żadną miarą;
Cześnik burda¹²⁸, ja spokojny.

WACŁAW
Lecz cóż Klara temu winna,
Że czasami stryj szalony?

REJENT
Czy tam winna, czy niewinna,
Innej włości trzeba żony;
I, serdenko, będzie inna.

WACŁAW
Ach, mój ojczu, wyrok srogi...

REJENT
Nieodmienny, synku drogi.

Ojciec, Syn, Miłość,
Małżeństwo, Przemoc,
Szantaż, Świątoszek

¹²⁷wprzody (starop.) — wprzódy, najpierw. [przypis edytorski]

¹²⁸burda — tu: awanturnik, kłótnik, zawadiaka, człowiek niespokojny. [przypis redakcyjny]

WACŁAW
Moja dola, rzekleś przecie,
Jednym¹²⁹ celem na tym świecie.

REJENT
Bóg to widzi i ocenia.

WACŁAW
Ja ją kocham.

REJENT
z uśmiechem
To się zdaje.

WACŁAW
Nie przeżyję rozłączenia.

REJENT
Ja się tego nie przestraszę.

WACŁAW
I przysięgam.

REJENT
surowo
Zamilcz wasze!

ze słodyczą
Co los spuści, przyjąć trzeba:
Niech się dzieje wola nieba. —
Lecz, serdeńko, gdyś tak stały,
Gdzież dawniejsze twe zapaly?
Milczysz — jakże?

ironicznie
Nie do wiary,
Jak o wszystkim wie ten stary!

WACŁAW
Młodość... może...

REJENT
Podstolina
Była *quondam*¹³⁰ ta jedyna!
Ta wybrana! Ta kochana!
Teraz bawi u Cześnika.

WACŁAW
z pośpiechem
Zaręczona Cześnikowi.

---

¹²⁹*jednym* — tu: jedynym. [przypis redakcyjny]

¹³⁰*quondam* (łac.) — niegdyś. [przypis redakcyjny]

REJENT

Póty temu nie uwierzę,
Póki sama nie odpowieć.

WACŁAW

Nie odpowieć? Podstolina?

REJENT

Zapytałem ją w tej mierze;
A jeżeli Bóg dozwoli,
Przyjmie rękę mego syna.

WACŁAW

Lecz nie przyjmie syn jej ręki.

REJENT

Syn posłuszny, Bogu dzięki. —
Intercyzę¹³¹ przyłączyłem,
Gdzie dokładnie wyraziłem:
Która zerwać zechce strona,
Ta zapłaci sto tysięcy.

WACŁAW

Moje szczęście warte więcej.

REJENT

Szczęściem będzie taka żona.

WACŁAW

Wprzód mogiła mnie przykryje...
Lecz i Cześnik jeszcze żyje,
On nas spali w pierwszym pędzie.

REJENT

z flegmą, jak zawsze
Ha! — to Cześnik wisieć będzie.
Niech się dzieje wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba.

WACŁAW

Ojczel!

REJENT

Synu!

WACŁAW

Ostre noże
Topisz w sercu syna twego.

REJENT

Nie ma złego bez dobrego.

---

¹³¹*intercyza* (z łac.) — umowa na piśmie zawierana przed ślubem; dotyczyła przede wszystkim spraw majątkowych, również jakichś szczególnych warunków i obowiązków współmałżonków. [przypis redakcyjny]

WACŁAW
Zmień twój rozkaz.

REJENT
Być nie może.

WACŁAW
rzucając mu się do nóg
Ach, litości!

REJENT
Tę zyskałeś!
Patrz, ja płaczę.

WACŁAW
wstając
Mieć nadzieję?

REJENT
Nie, serdeńko, być nie może.

WACŁAW
Ja z rozpaczy oszaleję.

REJENT
Patrz, ja płaczę... ani słowa! —
Cnota, synu, jest budowa,
Jest to ziarno, które sieje...

WACŁAW *odchodzi. Po krótkim milczeniu.*
Jeszcze diable¹³² młoda głowa.

SCENA TRZECIA

REJENT
Co skłoniło Podstolinę,
Wdówkę tantną¹³³, wdówkę gładką,
Za takową iść gadzinę,
To dotychczas jest zagadką;
Ale wątpić nie wypada,
Iż zamienić będzie rada.

prostując się
Acz i starość bywa żwawa,
Wżdy¹³⁴ wiek młody ma swe prawa.
Ale Cześnik, gdy postrzeże,
Iż na dudka wystrychnięty,
Może... może... strach mnie bierze,
Apopleksją będzie tknięty...
Niech się dzieje wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba.

¹³²*diable* — tu w znaczeniu: diablo, diabelnie. [przypis redakcyjny]

¹³³*tantna* (z łac.) — zamożna. [przypis redakcyjny]

¹³⁴*wżdy* (starop.) — jednak. [przypis redakcyjny]

SCENA CZWARTA

REJENT, P APKIN

P APKIN
wsuwając się trwożliwie
Wolnoż wstąpić?

REJENT
Bardzo proszę.

P APKIN
z najniższym ukłonem i nieśmiało
Pana w domu i Rejenta
Widzieć w godnej tej osobie
Chłuba wielka, niepojęta
Spada na mnie w tejsze dobie,
Jak niemylnie pewnie wnoszę?

REJENT
pokornie
Tak jest — sługa uniżony.
Wolnoż mi się w odwet spytać,
Kogom zyskał honor witać?

P APKIN
na stronie
Hm! pokorna coś szlachciurka,
Z każdym słowem daje nurka¹³⁵ —
Niepotrzebne miałem względy.

śmielej
Jestem Papkin.

REJENT *wskazuje z ukłonem krzesło na środku stojące.* P APKIN *przypatruje się z uwagą*
REJENTOWI, *który jak zawsze z założonymi na piersiach rękoma, nieporuszenie w miejscu stoi.*
P APKIN *mówi dalej na stronie.*

Jak uważam,
Skończę wszystko bez pomocy.

głośno, wyciągając się na krzesło
Jestem Papkin — lew północy,
Rotmistrz sławny i kawaler —

Rycerz, Słowo

okazując gestem wstęgi orderowe
Tak, siak, tedy i owędy.
Mądry w radzie, dzielny w boju,
Dusza wojny, wróg pokoju.
Znają Szwedy, muzułmany,
Sasy, Włochy i Hiszpany
Artemizy ostrze sławne
I nim władać ramię wprawne.
Jednym słowem, krótko mówiąc,

¹³⁵*dawać nurka* — wyrażenie myśliwskie: ustępować, cofać się przed niebezpieczeństwem; tu: spuszczać z tonu. [przypis redakcyjny]

Kula ziemiska zna Papkina —
Teraz, bratku, daj mi wina.

REJENT

po krótkim wahaniu, na stronie
*Nemo sapiens, nisi patiens*¹³⁶.

Dostaje butelkę spod stolika kilimkiem nakrytego, patrzy w nią do światła, nalewa lampkę i podaje P APKINOWI, który mówi, co następuje.

PAPKIN

na stronie

O! Brat szlachcic tchórzem podszyt! —
Po zleceniu od Cześnika
Może sobie udrę łyka¹³⁷.

nakrywa głowę — pije
Cienkusz!¹³⁸

pije

deresz¹³⁹!

pije

REJENT

na stronie

Nadto śmiało.

PAPKIN

Istna lura¹⁴⁰, panie bracie,
Cóż, lepszego tu nie macie?

REJENT

Wybacz, waszmość, lecz nie stało¹⁴¹.

PAPKIN

Otóż to jest szlachta nasza!

ze wzgardą

Siedzi na wsi — sieje, wieje —
Zrzędzi, nudzi, gdera, łaje.
A dać wina — to nie staje.

idzie do stolika, nalewa sobie. REJENT *nieporuszony prowadzi go oczyma*
Albo jeśli przyjdzie faszka,
Samą maścią¹⁴² już przestrasza;
Potem prosi: «Jeśli łaska» —
Nie proś, nie nudź, hreczkosieju¹⁴³,
A lepszego daj, u diaska!

¹³⁶*Nemo sapiens, nisi patiens* (łac.) — Nie jest mądry, kto nie umie być cierpliwy; średniowieczne przysłowie łacińskie. [przypis redakcyjny]

¹³⁷*udrzeć łyka* — zarobić nieco, skorzystać na czymś. [przypis redakcyjny]

¹³⁸*cienkusz* — dosł.: osad piwny, zlewki; tu: złe, słabe wino. [przypis redakcyjny]

¹³⁹*deresz* (z węg.) — tu: mętny, słaby trunek, lura. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁰*lura* — napój rozwodniony, bez smaku. [przypis edytorski]

¹⁴¹*nie stało* — zabrakło. [przypis edytorski]

¹⁴²*samą maścią* — zewnętrznym wyglądem. Faszka powinna być dobrze omszala, co jest świadectwem starości, a więc dobroci wina. [przypis redakcyjny]

¹⁴³*hreczkosiej* — pogardliwa nazwa zasiedziałego na wsi, niezbyt zamożnego szlachcica. [przypis redakcyjny]

REJENT
Ależ mości dobrodzieju...

PAPKIN
pijąc
Mętne, kwaśne nad pojęcie —
Istna lura, mój Rejencie!

REJENT
na stronie
Cierpliwości wiele trzeba;
Niech się dzieje wola nieba.

PAPKIN
Zwiedź piwnice wszystkie moje,
Gdzie z pół świata masz napoje,
Gdzie sto beczek stoi rzędem!
Jeśli znajdziesz co takiego,
Dam ci, bratku, konia z rzędem.

REJENT
z ukłonem
Pozwól spytać, panie drogi,
Gdyż nie znana mi przyczyna,
Co w nikczemne moje progi
Marsowego wiedzie syna?

PAPKIN
rozpierając się na krześle przy stoliku
Co? Chcesz wiedzieć?

REJENT
Proszę o to.

PAPKIN
Więc staję tu, wiedz, niecnoto,
Z strony jaśnie wielmożnego
Cześnika Raptusiewicza,
Co go ranka dzisiejszego
Twych służalców sprośna dzicza¹⁴⁴,
Godna jednak pryncypała,
W jego zamku napaść śmiała.

REJENT
Mówże, waszmość, trochę ciszej,
Jego sługa dobrze słyszy.

Tchórzostwo

PAPKIN
Mówię zawsze podług woli.

REJENT
Ależ bo mnie głowa boli.

¹⁴⁴*dzicza* — forma staropolska, tak jak: łodzia, pieczenia itp.; dziś: dzicz. [przypis redakcyjny]

PAPKIN

jeszcze głośniej

Że tam komu w uszach strzyka
Albo że tam czyj łeb chory,
Przez to nigdy w pieśń słowika
Nie odmienią głos stentory¹⁴⁵.

REJENT

śladko

Ależ bo ja mam i ludzi.
Każę oknem cię wyrzucić.

PAPKIN *w miarę słów REJENTA wstaje z wolna, zdejmując kapelusz.*
A tam dobry kawał z góry.

PAPKIN

O, nie trzeba.

REJENT

Jest tam który!

Hola!

PAPKIN

Niech się pan nie trudzi.

REJENT

Pan jak piórko stąd wyjedzie.

do służących

Czekać w czterech tam za drzwiami!

PAPKIN

Ale na cóż to, sąsiedzie,
Tej parady między nami?

REJENT

Teraz słucham waszmość pana.

sadzając go prawie gwałtem

Bardzo proszę — bardzo proszę —

siada blisko i naprzeciwko

Jakaż czynność jest mu dana?

nie spuszcza z oka PPKINA

PAPKIN

Jesteś trochę nadto żywy:
Nie wiedziałem, Bóg mi świadkiem,
Że tak bardzo masz słuch tkliwy —
Przestrzeż, proszę, gdy przypadkiem —
Jakieś słówko głośniej powiem.

¹⁴⁵stentor — człowiek o potężnym głosie. Nazwa pochodzi od jednego z bohaterów wojny trojańskiej, Stentora, oznaczanego się silnym, tubalnym głosem. [przypis redakcyjny]

REJENT
Czy się prędko rzeczy dowiem?

PAPKIN
bardzo cicho
Zaraz — Cześnik bardzo prosi...

REJENT
He!

PAPKIN
Czy głośniej?

na znak potakujący REJENTA mówi dalej
Cześnik prosi...
To jest... raczej Cześnik wnosi,
Że, by skończyć w jednej chwili
Kontrowersją¹⁴⁶, co... zrobili...

nie mogąc uniknąć wzroku REJENTA, miesza się coraz więcej
Dobrze mówię... co zrobili...
Kontrowersją... jak rzecz znana...
Że tak... to jest... że... sprzy... sprzyja...

odwracając się, na stronie
A to jakiś wzrok szatana,
Cały język w trąbkę zwija.

REJENT
Ja nie jestem pojąć w stanie,
Waszmość prawisz zbyt zawilo.

PAPKIN
wstając
Bo to... bo te... wybacz, panie,
Wino trochę mocne było.
A nie jestem zbyt wymowny...

ciszej
Czy tych czterech jeszcze stoi?

REJENT
Jednym słowem — mój szanowny,
Dobry sąsiad czego żąda?

PAPKIN
Lecz się poseł trochę —

REJENT
kończąc
...Boi.
Bądź, serdeńko, bez obawy.

---

¹⁴⁶kontrowersja (z łac.) — spór, sprzeczka, nieporozumienie. [przypis redakcyjny]

PAPKIN

Więc Cześnika prośba niesie,
Abyś waszmość *circa quartam*¹⁴⁷
U trzech kopców w Czarnym Lesie
Stanął z szablą do rozprawy.

REJENT

ironicznie

Stary Cześnik jeszcze żwawy!

PAPKIN

ośmielając się

Ba! To wszyscy wiedzą przecie,
Że niemylnie jego ciosy —
Wszakże w całym już powiecie
Pokarbował szlachcie nosy,
Tylko jeszcze...

REJENT

Ciszej, proszę.

PAPKIN

oglądając się na drzwi

Prawda, ciszej. — Cicho zatem
Jego grzeczną prośbę wnoszę
I dołączam moją własną
O odpowiedź krótką, jasną.

REJENT

Tę listownie mu udzielę,
Ale jakże się to zgadza:
Wszak ci jutro ma wesele.

PAPKIN

śmielej

Tamto temu nie przeszkadza:
Rano pierścień — w pół dnia szabla —
Wieczór kielich — w nocy...

REJENT

słodko

Cicho.

PAPKIN

Prawda, cicho.

na stronie

Sprawa diabła,
Ani mrumru. — Czy mnie lichy
Tu przyniosło w takie szpony!

REJENT

ironicznie

---

¹⁴⁷*circa quartam* (łac.) — koło czwartej. [przypis redakcyjny]

Wielki afekt¹⁴⁸ przyszłej żony?

PAPKIN

Fiu! fiu! fiu! — Taż z miłości
Trzykroć na dzień wpada w mdłości —
Cześnik, także rozogniony,
Jak gromnica ku niej pała —
Będzie para doskonała.
A że wierna w każdej sprawie,
Ręce, nogi w zakład stawię.

SCENA PIĄTA

REJENT, PAPKIN, PODSTOLINA

PODSTOLINA

Otóż jestem na wezwanie
W twoim domu, mój Rejencie,
Co dowodem niech się stanie,
Żem zmieniła przedsięwzięcie.
Nie straciłam na namyśle
Niepotrzebnym czasu wiele —
Bo ja rzadko kiedy myślę,
Alem za to chyża¹⁴⁹ w dziele —
I nie mówiąc Cześnikowi:
Mój staruszk, bądźcie zdrowi,
Milsze od was są sąsiady —
Podpisuję tve układy
I w minucie tutaj staję. —

Czyn

oddając papier złożony
Waszmość panu jeden daję,
Drugi odpis u mnie będzie.
Gdy więc pewność w każdym względzie
I wzajemnie dane słowa,
Witam ciebie jak synowa.

REJENT

Wielki splendor¹⁵⁰ na mnie spływa,
Moja pani miłościwa,
I fortuna¹⁵¹ w złotej nawie¹⁵²
Żagiel dla mnie swój rozpięła,
Gdyś chętnie i laskawie
W twoje skarbne serce wzięła
Najkorniejsze prośby moje.
Tak jest, pani miłościwa,
Wielki splendor na mnie spływa;
A na szczepu mego trzaski¹⁵³
Jeszcze większy spłynąć może,
Bo chcesz z arcywielkiej łaski
Mego syna dzielić łożę.

¹⁴⁸ *afekt* (z łac.) — tu: uczucie. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁹ *chyży* — szybki. [przypis edytorski]

¹⁵⁰ *splendor* (z łac.) — zaszczyt, blask. [przypis redakcyjny]

¹⁵¹ *fortuna* (z łac.) — tu: szczęśliwy los. [przypis redakcyjny]

¹⁵² *nawa* (z łac.) — okręt. [przypis edytorski]

¹⁵³ *szczepu mego trzaski* — przyszli moi potomkowie po synie. [przypis redakcyjny]

Niechże mi tu wolno będzie
Na tej lichej, własnej grzędzie,
Polecając waszmość pani
Trwałej przychylności zdroje
I powolne służby moje,
Do maluczkich upaść nóżek,
Jako sługa i podnózek.

całuje ją w rękę

PAPKIN

na stronie

Co ja słyszę! Co, u kata!
Zdmuchnął żonę Cześnikowi
I z nią syna swego swata!
Wszak ci Cześnik, gdy się dowie,
Jak szczupaka go rozpląta.

PODSTOLINA

Nie myśl jednak, mój Rejencie,
Że to z gustu do odmiany
Wzięłam inne przedsięwzięcie;
Syn twój, Wacław, był mi znany,
Bardzo znany — jednym słowem,
Na cóż mam się kryć w tej mierze:
Był kochany — kochał szczerze.

PAPKIN

klaskając w palce

Tędy droga!

PODSTOLINA

Cóż to znaczy?

Papkin tu?

PAPKIN

Tak, Papkin czeka,

Aż go Anna zoczyć¹⁵⁴ raczy.

PODSTOLINA

do REJENTA

Waszmość cierpisz tego człeka?

do PPKINA

Precz mi z oczu!

PAPKIN

z pośpiechem

Idę.

REJENT

Czekaj,

Wasze!

---

¹⁵⁴zoczyć — zobaczyć. [przypis edytorski]

PAPKIN

Czekam.

REJENT

Odpis przecie.

PODSTOLINA

On to zdradną swą wymową
Mnie, zbyt słabej, mnie, kobiecie,
Oplakane wyrwał słowo.

PAPKIN

Ja?

PODSTOLINA

I gdyby nie ta zmiana,
Szlabyłbym biedna w moc tyrana.

PAPKIN

do siebie

Dzień feralny¹⁵⁵!

REJENT

do PODSTOLINY

Wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba.
Ale teraz moje zdanie,
Że gdy Cześnik nie wie jeszcze
O nam chlubnie zaszłej zmianie,
Lubo w piśmie rzecz umieszczę,
Dobrze będzie, gdy z twej strony
Papkin weźmie zapewnienie
I powtórzy to, co w liście.

PAPKIN

na stronie

Chce mnie zgubić, oczywiście!

REJENT

Daj mu, pani, twe zlecenie,
A ja skreślę słówek parę.

odchodzi

SCENA SZÓSTA

Podstolina, Papkin

PAPKIN

odprowadzając go oczyma

---

¹⁵⁵*dzień feralny* (z łac.) — dzień niepomyślny, fatalny, w którym wszelkie przedsięwzięcia kończą się niepowodzeniem lub nieszczęściem. Wiara w dni feralne, uznawana przez niektóre religie, była dość rozpowszechniona w owej epoce, choć oficjalnie uważana już za przesąd i wyśmiewana w literaturze (patrz: *Małżeństwo z kalendarza* Franciszka Bohomolca, *Zabobonnik* Franciszka Zabłockiego i inne). [przypis redakcyjny]

Podstolino! mam dać wiarę?
Co to znaczy? gdzie sumienie?

REJENT
ukazując głowę w drzwiach
Proszę ciszej.

PAPKIN
Prawda, ciszej.

na stronie
I przez mury czart ten słyszy.

cicho do PODSTOLINY
Ach, co robisz, Podstolino?
Z twojej przyczyny wszyscy zginą —
Czyliż Cześnik ci nie znany?
On nie zniesie tego sromu¹⁵⁶,
On pochodnią i żelazem
Śmierć wyrzuci w wasze ściany,
Gruz zostawi z tego domu.
Bój się Boga, chodźmy razem

oglądając się i odprowadzając coraz dalej na stronę
Ach, ty nie wiesz, gdzieś przybyła...
W jakiej strasznej jesteś toni...
Cicho!... Gdyby nie w tej dłoni
Artemizy groźna siła,
Już by... sza!... Niech Bóg nas bronil!...
Dalej we drzwi i na schody.

PODSTOLINA
wyrrywając się
Wolna droga.

PAPKIN
Niekoniecznie,
Czterech stoi.

PODSTOLINA
Lecz weź wprzody
Pożegnanie dla Cześnika:
Kłaniaj mu się bardzo grzecznie,
Powiedz oraz¹⁵⁷, jak mą duszę
Zbyt boleśnie żal przenika,
Że się tak z nim rozstać muszę —
Niech porywczomnie nie gani...

PAPKIN
Baniałuki¹⁵⁸, moja pani,
Tych ode mnie nie usłyszysz.

¹⁵⁶*srom* — tu: zniewaga, hańba. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁷*oraz* — tu: także. [przypis edytorski]

¹⁵⁸*baniałuki* — gadanie bez sensu, brednie. Wyraz wywodzi się z dzieła Hieronima Morsztyna (1580–1623) pt. *Historia ucieczna o zacnej królownie Baniałuce...*, zawierającego rozwlekłą, niesamowitą, niewiążącą się logicznie akcję, która przez swą bezsensowność przeszła w przysłowie. [przypis redakcyjny]

SCENA SIÓDMA

PODSTOLINA, PAPKIN, REJENT

REJENT
Ciszej z łaski.

PAPKIN
Prawda, ciszej.

REJENT
Oto jest list do sąsiada...

PAPKIN
Ambasada¹⁵⁹ diable¹⁶⁰ śliska!

REJENT
Żegnam.

PAPKIN
w ukłonach
Papkin nóżki ściska.
Za przyjęcie dzięki składa.

Ukłony i ceremonie aż do końca sceny.

REJENT
Nie ma za co.

PAPKIN
O, i owszem.

REJENT
odprowadzając go
Sługa, sługa uniżony.

PAPKIN
Proszę wrócić.

REJENT
Nie wypada.

PAPKIN
Suplikuję¹⁶¹.

REJENT
Tylko z góry.

PAPKIN
Nie pozwolę.

---

¹⁵⁹*ambasada* (z franc.) — tu: poselstwo, polecenie. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁰*diable* (daw. forma) — diablo, diabelnie. [przypis edytorski]

¹⁶¹*suplikuję* (łac.) — błagam, proszę. [przypis redakcyjny]

Drzwi otwierają się i widać czterech pacholków.

REJENT

Jest tam który!

PAPKIN

O, bez wszelkich ceremonii.

REJENT

do pacholków

Panu temu wskazać drogę.

PAPKIN

Ściskam nóżki — trafić mogę.

REJENT

Wziąć pod rękę — nie bez łaski —
Schody ciemne — macać trzeba —

PAPKIN

Ściskam nóżki — zbytek łaski. —

*z ukłonem, jednym susem za drzwiami się znajduje, drzwi się zamykają, słychać łoskot,
jak gdyby kto zleciał ze schodów.*

PODSTOLINA *idzie ku* REJENTOWI.

REJENT

wracając

Niech się dzieje wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba!

AKT CZWARTY

Sala w domu CZEŚNIKA. Oprócz drzwi bocznych jedne większe w głębi, po prawej stronie od kaplicy, stoły po obu stronach, na stole po prawej stronie kałamarz i co trzeba do pisania, butelka i para kieliszków, w głębi przybijają girlandy.

SCENA PIERWSZA

CZEŚNIK, DYNDALSKI

Przy podniesieniu kurtyny DYNDALSKI stoi przy siedzącym CZEŚNIKU, trzymając dwie karabele, trzecią CZEŚNIK ogląda podczas pierwszych wierszy. W głębi ŚMIGALSKI i PEREŁKA.

CZEŚNIK

trzymając karabellę

No, Śmigalski! Czas przyspiesza,
Dalej, dalej na deresza¹⁶²:
Inwytacją¹⁶³ nieś piorunem
I spełń gładko me rozkazy. —
Powtórz wszystkim po trzy razy,
Że na jutro, ja, pan młody,
Na weselne proszę gody.
Rozumiesz? No! Ruszaj z Bogiem. —

ŚMIGALSKI odchodzi. Po krótkim milczeniu.

Hej, Perełka! waść mi jutro
Nie zaglądać do blaszanki,
Bobył waści przypiekl grzanki¹⁶⁴,
Jutro sztukę pokaż światu:
Nie żalować, mocium panie,
Cynamonu i muszkatu¹⁶⁵,
I wszelkiego aromatu¹⁶⁶,
Aby było, jak należy.
Masz do ryby szafran¹⁶⁷ świeży
I bakalii¹⁶⁸ po dostatku —
Niechże będzie dobrze, bratku.

PEREŁKA

Jakaż cyfra¹⁶⁹, jaśnie panie,
Na pośrodku stołu stanie?

CZEŚNIK

M.H. — M.H. — Maciej, Hanna.
W górze serca, w dole *Vivat*¹⁷⁰,
A z konceptem¹⁷¹ wszystko wszędzie.

¹⁶²*deresz* — tu: koń niezdecydowanej maści, białej pomieszanej z żółtą lub brunatną. [przypis redakcyjny]

¹⁶³*inwytacja* (z łac.) — zaproszenie. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁴*przypiec grzanki* — tu ironicznie: dogodzić, sprawić przyjemność. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁵*muszkata* (z łac.) — gałka muszkatowa; przyprawa korzenna dodawana do ciast dla zapachu. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁶*aromat* (z gr.) — tu: przyprawy i korzenie pachnące. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁷*szafran* (z arab.) — przyprawa kuchenna kwiatu rośliny południowej o tej samej nazwie. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁸*bakalie* (z tur.) — suszone owoce południowe, także ogólnie: słodycze. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁹*cyfra* — tu: monogram lub inicjały imion osób, ku czci których odbywa się uroczystość. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁰*vivat* (łac.) — niech żyje. [przypis redakcyjny]

¹⁷¹*z konceptem* (łac.) — pomysłowo, dowcipnie. [przypis redakcyjny]

PEREŁKA

Jaśnie panie, dobrze będzie.

na znak odchodzi

CZEŚNIK

po krótkim milczeniu, oglądając karabelę

Długo Papkin coś nie wraca.
Rejent siedzi jak lis w jamie,
Skąd wykurzyć — ciężka praca;
Lecz wyciągnie moje ramię,
Jeśli jakie, mocium panie,
Korowody¹⁷² robić zechce.

DYNDALSKI

Ba! — bo kto bądź nieuroku¹⁷³
Z jaśnie panem w szranki stanie,
Tęgo wcześniej coś w nos łechce.

CZEŚNIK

oddając jedną, a biorąc drugą karabelę

A łechtliwej diable skóry
Ci z palestry¹⁷⁴ ichmościowie;
Nie dotrzyma żaden kroku,
Chociaż wyjdzie czasem który.

DYNDALSKI

Ba!

CZEŚNIK

dobrywając szabli

He, he, he, Pani Barska¹⁷⁵!

Pod Słonimem, Podhajcami,
Berdyczowem, Łomazami¹⁷⁶
Dobrze mi się wysłużyła.
Inna też to sprawa była!
Młódź, acz dzielna, w boju dziarska,
Prym¹⁷⁷ dawała starszym w radzie,
Tak jak w poczet Bóg nas kładzie.
Ale teraz to się staje,
Że od kury mędrsze jaje.

po krótkim milczeniu

Tęga głownia¹⁷⁸, mocium panie —
Lecz demeszka¹⁷⁹ przecie wolę.

¹⁷²korowody (z ukr.) — targi, trudności. [przypis redakcyjny]

¹⁷³nieuroku (starop.) — żeby nie urzec, nie uroczyć. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁴palestra (z łac.) — w Polsce szlacheckiej zgromadzenie prawników oraz ich pomocników (dependentów) i uczniów przy trybunałach. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁵Pani Barska — Cześnik tak nazywa szablę, której używał w czasie konfederacji barskiej (1768–1772). [przypis redakcyjny]

¹⁷⁶Słonim, Podhajce, Berdyczów, Łomazy — miejscowości, w których stoczono bitwy lub potyczki w czasie konfederacji barskiej. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁷prym (z łac.) — pierwsze miejsce, pierwszeństwo. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁸głownia — część szabli okalająca rękojeść i ochraniająca rękę przed cięciem. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁹demeszka — szabla ze słynnej z twardości stali damasceńskiej, wyrabianej w Syrii, w mieście Damaszku. [przypis redakcyjny]

odmieniwszy szabli
Ej, to śmiga! — jakby wrosła —
Niejednego ona posła
Wykrzesła z kandydata¹⁸⁰;
Niejednemu *pro memoria*¹⁸¹
Gdzieś przy uchu napisała:

machając
«Jak się wznosi, ledwie błysnie —
Oddaj się Bogu, jak świni!»

SCENA DRUGA

CZEŚNIK, PAPKIN

DYNDALSKI *pomógłszy przypasać karabelę CZEŚNIKOWI, odchodzi w drzwi lewe.*

CZEŚNIK
Jesteś przecie...

PAPKIN
kapelusz na bakier, ale włosy i suknie trochę w nieładzie
Z suchym gardłem —
Pozwól kapkę. To mi sprawa!

nalewa sobie i pije
Toż mu pieprzu w nos natarłem,
Aż mu urósł na trzy piędzie!

CZEŚNIK
Toż to teraz pływać będzie!

PAPKIN
Lecz ten Rejent sztuczka żwawa,
I szatańska przy tym postać;
Omal, omal żem nie musiał
Artemizy z pochew dostać.
Lecz się bałem, mówiąc szczerze,
Bo jak zwącha moje ramię,
Czart ją chyba zdzierzy w mierze.

CZEŚNIK
Jak ten *nequam*¹⁸² ostro kłamie!
Lecz cóż Rejent? będę wiedzieć? —

PAPKIN
Przyjął grzecznie — prosił siedzieć —
Dodał wina, zieleniaka¹⁸³ —

CZEŚNIK
jakby do siebie
Otruł pewnie...

¹⁸⁰*Niejednego ona posła wykrzesła z kandydata* — mowa o sejmikach, na których o wyborze posła decydowała często nie ilość głosów, lecz szablę. [przypis redakcyjny]

¹⁸¹*pro memoria* (łac.) — ku pamięci. [przypis redakcyjny]

¹⁸²*nequam* (łac.) — nicpoń, ładaco. [przypis redakcyjny]

¹⁸³*zieleniak* — gatunek wina węgierskiego. [przypis redakcyjny]

PAPKIN

Jak to? co to?

CZEŚNIK

Nie, nie...

PAPKIN

Ale...

CZEŚNIK

I cóż dalej?

PAPKIN

Otruł, mówisz?

CZEŚNIK

Z tą niecnotą

Nie ma żartu, mocium panie.

PAPKIN

Mnie bez tego... coś tu pali.

CZEŚNIK

Jakże przyjął me wyzwanie?

Cóż?

Milczenie.

A tam co? głuchoniemy?

PAPKIN *osłupiały, nie patrząc się, oddaje list.*

Aha! z listu się dowiemy.

czyta

Co, co, co, co!

prędko

co, co, co, co!

postępując w największej złości ku PAPKINOWI, za każdym krokiem krzyczy „co!”, jakby nie mógł słów znaleźć

PAPKIN *cofa się aż za stół, po lewej stronie stojący.*

Co, co, co, co!

PAPKIN

To, to, to, to!

CZEŚNIK

Podstolina...

PAPKIN

plączliwie sens kończąc

Nam skrewiła¹⁸⁴.

---

¹⁸⁴skrewić — nie dopisać, zawieść nadzieję, zdradzić. [przypis redakcyjny]

CZEŚNIK
Do Rejenta...

PAPKIN
jak wyżej

...zabłądziła.

CZEŚNIK
Do Rejenta... do Rejenta?
I chce... chce pójść...

PAPKIN
truchlejąc

...za Wacława.

CZEŚNIK
I tyś milczał, ćmo przekłeta!...
Ale krótka będzie sprawa...
O płci zradna! czci niewarta!
Obyś była jak ta karta
W moim ręku teraz cała.

mnąc list
Tak, tu...

PAPKIN
wpadając w mowę, na stronie
Z pyszna by się miała!

CZEŚNIK
Utarłbym cię w proch z kretesem —
Ale czasu nie chcę tracić.
Do weselnej sarabandy¹⁸⁵
Muszę skrzypka im zapłacić —
Niech im zagra, a od ucha!
Aż się Rejent w kółko zwinie!
Pozna szlachcic po festynie¹⁸⁶,
Jak się panu w kaszę dmucha¹⁸⁷!
Hola, ciury¹⁸⁸! Hej, dworzanie!
Dalej za mną, mocium panie!

wychodzi środkowymi drzwiami

SCENA TRZECIA

PAPKIN, *później* DYNDALSKI.

PAPKIN
po długim milczeniu krzywi się, potem macając się po brzuchu
Tu coś boli. — Oj! aj! piecze —
Ach, to wino! takie męty!

¹⁸⁵*sarabanda* (hiszp.) — taniec hiszpański, trzytaktowy. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁶*festyn* (z fr.) — zabawa. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁷*dmuchać komuś w kaszę* — lekceważyć, znieważać kogoś. [przypis edytorski]

¹⁸⁸*ciury* — w dawnym wojsku słudzy rycerza, którzy nie brali udziału w boju; pogardliwa nazwa używana dość często w stosunku do ludzi, o których się nie ma zbyt wysokiego wyobrażenia. [przypis redakcyjny]

O zbrodniarzu! O przeklęty!
Taką piękną niszczysz różę!

DYNDALSKI *wychodzi z drzwi lewych.*
Ach, Dyndalsiu, cny człowiecze!
Ach, powiedzcie, czy być może?

DYNDALSKI
Co, czy może?

PAPKIN
Że ta zmija,
Ten w Rejenta czart wcielony,
Dziś trucizną mnie zabija?

DYNDALSKI
Ej, gdzie znowu!

PAPKIN
Nie wierzycie?

DYNDALSKI
Kto by się tam i łakomił
Na waszmości nędzne życie!

PAPKIN
Nic nie będzie zatem złego?

DYNDALSKI
Ej, nie.

PAPKIN
Cześnik mówił przecie...

DYNDALSKI
Ha, to znowu co innego.
Jaśnie panu wszystko w świecie
Tak jest znane, jakby komu,
Mój paniczu, w własnym domu.
Otru! — proszę! — co za psota!

Pan, Sługa

PAPKIN
Jakaż wasza teraz rada?
Robić, począć co wypada?

DYNDALSKI
Ha!

zażywa
Po księdza posłać trzeba —

wychodząc w drzwi środkowe
Proszę, proszę, to niecnota!

SCENA CZWARTA

PAPKIN

rzucając się na krzesło
Umrzeć, umrzeć! Wielkie nieba!

po krótkim milczeniu
Lecz gdzież była moja głowa!
Jam go beształ¹⁸⁹, mieszał z błotem,
On traktament¹⁹⁰ miał dać potem;
I ten pośpiech jego wielki,
Z jakim wziął się do butelki,
Z jakim nalał lampkę całą.
Jeszcze że mi było mało! —
Tak, połknąłem, mam truciznę,
Już się z tego nie wyśliznę,
Więc testament mój ułożę —

z płaczem nieprzesadzonym
Potem kupię wieczne łożę,
Potem pogrzeb swój zapłacę —
Potem — *Requiescat in pace*.¹⁹¹

PAPKIN, *ocierając często z łez oczy, pisze czas jakiś.*

SCENA PIĄTA

PAPKIN, CZEŚNIK, DYNDALSKI

CZEŚNIK
Hola, hola, nie tak zrobię —
Wszystko to są z mydła bańki —
Lepszą zemstę przysposobię,
Ale trzeba zażyć z mańki¹⁹².
Bylem syna dostał w siatkę,
Mam dla niego dobrą klatkę;
A tatulem się nie straszę,
Potem o tem...

do PAPKINA
Puszczaj wasze.

PAPKIN
nie oglądając się
Ja testament teraz piszę.

CZEŚNIK
Niechże o tym już nie słyszę,
Bo do czubków¹⁹³ odwieźć każę.

¹⁸⁹*beształ* — strofować; w sposób zdecydowany i niezbyt delikatny wyrażać niezadowolenie z powodu czyjegoś niewłaściwego zachowania. [przypis edytorski]

¹⁹⁰*traktament* (z łac.) — poczęstunek, ugoszczenie. [przypis redakcyjny]

¹⁹¹*requiescat in pace* (łac.) — niech spoczywa w spokoju. [przypis redakcyjny]

¹⁹²*zażyć z mańki* — tu: oszukać, wywieść w pole; wyrażenie wzięte z języka wojskowego: *zażyć z mańki* (tj. z lewej ręki) oznaczało niespodziewane uderzenie przeciwnika w walce na białą broń z lewej strony, po szybkim przerzuceniu broni z ręki do ręki. [przypis redakcyjny]

¹⁹³*do czubków* — do domu obłąkanych. [przypis redakcyjny]

PAPKIN
wstając
Czy tak? —

do siebie

Zaraz legat¹⁹⁴ zmażę.

PAPKIN *przenosi się do stolika, po lewej stronie będącego.*

CZEŚNIK
do DYNDAŁSKIEGO
Siadaj waść tu — zmaczaj pióro,
Będziesz pisał po mym słowie¹⁹⁵.

DYNDAŁSKI
Stawiam tytle¹⁹⁶ niezbyt skoro.

CZEŚNIK
Właśnie babskiej trzeba ręki.
Życie w zakład, gaszka zловіę —
Dobrze będzie.

DYNDAŁSKI
usiadłszy bokiem do widzów naprzeciwko CZEŚNIKA i wkładając okulary
Bogu dzięki!

CZEŚNIK
Teraz trzeba pisać właśnie
Jakby Klara do Wacława.

List, Podstęp

DYNDAŁSKI
O! o!

CZEŚNIK
No, cóż: o, o — ?

DYNDAŁSKI
podnosząc się
Jaśnie
Panie, wszak to despekt¹⁹⁷ dla niej.

CZEŚNIK
Co się waszeć o to pyta!
Maczaj pióro — pisz i kwita.

DYNDAŁSKI *siada wyprostowany na brzeżku krzesła i macza pióro, PAPKIN w ciągu tej sceny pisze, czasem wstaje, przechodzi się w głębi, macza pióro u stolika, przy którym CZEŚNIK siedzi, znowu siada, ciągle płacząc, wszakże bez przesady.*

CZEŚNIK
po krótkim myśleniu

¹⁹⁴legat (z łac.) — zapis w testamencie. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁵po mym słowie — pod moje dyktando. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁶tytle (z łac.) — litery. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁷despekt (z łac.) — uchybienie, obelga. [przypis redakcyjny]

Tylko że to, mocium panie,
Aby udać, trzeba sztuki.
Owe brednie, banialuki,
To miłosne świegotanie...

myśli

Jak tu zacząć, mocium panie?

DYNDALSKI

podnosząc się

Cnym afektem ulubiony...

CZEŚNIK

O... o... o... o!... Jak od żony —
A tu trzeba pół, ćwierć słowa,
Ni tak, ni siak — niby owa:
«I chciałabym, i boję się».
O! — już wiesz — no! — na tym sztuka...
Lecz nie waści w tym nauka.
Pisz waść:

nuci

Zaraz.

nuci dyktując

Bardzo proszę.

pokazując palcem na pismo

Co to jest?

DYNDALSKI

podnosząc się, jak to za każdą razą, kiedy mówi do CZEŚNIKA

«B».

CZEŚNIK

To?

DYNDALSKI

«B» duże —

*A capite*¹⁹⁸, jaśnie panie.

CZEŚNIK

przez stół patrząc

«B»? — to kreska — gdzież dwa brzuszki?

DYNDALSKI

Jeden w spodzie, drugi w górze.

CZEŚNIK

dostając okularów

Cóż u czarta.

bierze papier

---

¹⁹⁸*a capite* (łac.) — od nowego wiersza. [przypis redakcyjny]

Tań jest — duże —

*Tu PAPIKIN nachyla się przez CZEŚNIKA, chcąc zmaczać pióro, ten go odtrąca mówiąc co niżej, potem prowadzi go oczyma aż na miejsce.
Czy go!...*

PAPKIN odtrącony odchodzi, przystępując z tyłu do stolika stąpa na nogę DYNDALESIEMU.

DYNDALESI

Ta, bo!

CZEŚNIK

przyglądając się pióru

«B», «B» duże.

Kto pomyśli, może zgadnie.

No, no — pisz waść — a dokładnie.

dyktuje

Bardzo proszę... mocium panie...

Mocium panie... me wezwanie...

Mocium panie, wziąć w sposobie,

Mocium panie... wziąć w sposobie,

Jako ufność ku osobie...

Mocium panie, waszmość pana;

Która, lubo mało znana...

Która, lubo mało znana...

pokazując palcem

Cóż to jest?

DYNDALESI

podnosząc się

Żyd¹⁹⁹, jaśnie panie.

Lecz w literę go przerobię.

CZEŚNIK

Jak mi jeszcze kropla skapie,

To cię trzepnę tak po łapie,

Aż proformę²⁰⁰ wspomnisz sobie. —

Czytaj waść.

DYNDALESI *obciera pot aż po karku.*

No! jak tam było?

DYNDALESI

czyta

Bardzo proszę, mocium panie,

Mocium panie, me wezwanie,

Mocium panie, wziąć w sposobie,

Mocium...

CZEŚNIK

wyrywa i drze papier

¹⁹⁹żyd — tu: kleks, plama z atramentu. [przypis edytorski]

²⁰⁰proforma (z łac.) — najniższa klasa w dawnych szkołach (do drugiej połowy XVII wieku). [przypis redakcyjny]

Niech cię czarci chwycą
Z taką pustą mózgownicą!
«Mocium panie» — cymbał pisze!

DYNDALSKI
Jaśnie pana własne słowo.

CZEŚNIK
Milcz, waść! — przepisz to *de novo*²⁰¹,
«Mocium panie» opuść wszędzie.

DYNDALSKI
chcąc zbierać kawałki
Z tych kawałków trudno będzie.

CZEŚNIK
Pisz *de novo* — pisz, powiadam —
Mózgu we łbie za trzy grosze!
Siadaj! — siadaj, mówię.

DYNDALSKI
Siadam.

CZEŚNIK
I powtarzaj.

dyktuje
Bardzo proszę,
Moć...

zatyka sobie usta

DYNDALSKI
powtarzając napisane
Moć.

CZEŚNIK
zrywając się
Co, moć? cóż moć znaczy?
Z tym hebesem²⁰² nie pomoże;
Trzeba zrobić to inaczej. —
Nawet lepiej będzie może,
Gdy wyprawię doń pacholę
Z ustną prośbą. — Tak, tak wolę. —
Słuchaj. — Idź mi... Ależ, ale!
Rejentowicz od nikogo
Nie jest u mnie znany wcale.

PAPKIN
obojętnie
Wszyscy go tu poznać mogą,
Wszak był rano.

---

²⁰¹*de novo* (łac.) — od nowa. [przypis redakcyjny]

²⁰²*hebes* (łac.) — tępy, ograniczony, tuman. [przypis redakcyjny]

CZEŚNIK

Co? ów młody?
Komisarzem co się mienił?

PAPKIN

Nie inaczej.

CZEŚNIK

Na me szkody
W me komnaty ćwik²⁰³ się wkrada,
A ten milczy, nie powiada!

PAPKIN

obojętnie
Abym milczał, dał to złoto.

CZEŚNIK

biorąc się za głowę
O dla Boga! ty niecnoto!

PAPKIN

Kto już na pół w grobie stoi,
Twego gniewu się nie boi.

Śmierć, Odwaga

rzucając sakiewkę na ziemię
Cóż ten kruszec w takiej porze!

CZEŚNIK

Milcz mi, wasze!

PAPKIN

Któż go ceni!
Na cóż mi się przydać może? —

Kiedy DYNDAŁSKI chce podnieść sakiewkę, PAPKIN go uprzedza, kończąc mowę.
Chyba tylko do kieszeni.

CZEŚNIK

Cicho, cicho, bez hałasu.
Teraz na to nie ma czasu —
Ale jakem szlachcic prawy,
Zdasz mi poczet²⁰⁴ z twojej sprawy.

do DYNDAŁSKIEGO

Wasze idź mi — wypraw Rózię,
Niech do Milczka wkraść się stara,
Niech młodemu Wacławowi,
Paniczowi — no wiesz? — powie,
Że go prosi panna Klara,
By nie mówiąc nic nikomu
Chciał na chwilę przyjść łaskawie —
Aby nie był wždy w obawie,

²⁰³ćwik — zuch, śmiałek. [przypis redakcyjny]

²⁰⁴poczet — tu: rachunek. [przypis redakcyjny]

Bo Cześnika nie ma w domu.
No, rozumiesz?

DYNDALSKI

Dokumentnie.

CZEŚNIK

Sam tymczasem zwiń się skrzętnie:
Kilku ludzi u wylomu
Postaw w krzakach. — Jeno²⁰⁵ nogą
Gaszek²⁰⁶ będzie za granicą,
Łapes capes²⁰⁷ — niech go chwycą;
A pójść nie chce — związać mogą.

DYNDALSKI

Ależ despekt, jaśnie panie,
Tak postąpić jakby z ciurą.

CZEŚNIK

Wasze byleś, jesteś rurą. —
Jak rozkażę, tak się stanie.

chce odejść

PAPKIN

zastępując drogę
Cześniku.

CZEŚNIK

Cóż?

PAPKIN

podając pióro
Jako świadek.

CZEŚNIK

Idź do kata!

odchodzi z DYNDALSKIM w drzwi środkowe

PAPKIN

sam, powtarzając
«Idź do kata!»
Wdzięczność ludzi, wielkość świata —
Każdy siebie ma na względzie
A drugiego za narzędzie.
Póki dobre — cacko, złoto;
Jak zepsute — ruszaj w błoto.

Samolubstwo, Obraz świata

²⁰⁵ *jeno* — tylko. [przypis edytorski]

²⁰⁶ *gaszek* — zdrobn. od: gach; kochanek. [przypis edytorski]

²⁰⁷ *łapes capes* — szybko, znienacka; wyrażenie powstałe przez dodanie do polskiego zwrotu „łap cap” końcówki właściwej językowi jidisz, którym posługiwali się Żydzi polscy. [przypis redakcyjny]

SCENA SZÓSTA

PAPKIN, KLARA z *drzwi prawych*.

PAPKIN

O mych myśli ty bogini!
O ty jedna litościwa!
Pasma życia jad przerywa,
Ale serce, jakby w skrzyni,
Miłość k'tobie²⁰⁸ zawsze kryje.

KLARA

Cóż się stało?

PAPKIN

Już nie żyję. —
Byłbym przywiózł krokodyla,
Byłbym zyskał twoją rękę;
Lecz ostatnia przyszła chwila,
Dziś rycerską kończę mękę.

KLARA

na stronie

Stracił zmysły do ostatka.

PAPKIN

Ten testament wręczone tobie:
Racz posłuchać, jakby matka,
I zapłakać na mym grobie.

czyta, łzy często ocierając

Ja, Józef Papkin, syn mego ojca Jana Papkina...

Testament

czule

Jana, Jana — Jan mu było

czyta

Będąc zupełnie zdrow na ciele i umyśle, ale nie mogąc wiedzieć, kiedy umrę...

Oczywiście.

bo jestem otruty przez rejenta Milczka w lampce wina...

W lampce wina

robię ten testament, czyli ostatnie rozporządzenie mojego ruchomego i nieruchomego majątku. Nieruchomym rozporządzać nie mogę, bo żadnego nie mam...

Nie mogę...

---

²⁰⁸k'tobie (starop.) — do ciebie. [przypis edytorski]

Ruchomości zaś rozdają. — Tej, którąm zawsze kochał, czcił, szanował i ubóstwiał²⁰⁹, Jaśnie Wielmożnej Klarze Raptusiewiczównie, starościance zakroczymskiej, daruję angielską gitarę i rzadką kolekcję motyli, będącą teraz w zastawie. — Artemizę...

Cześnikowi dać ją chciałem,
Ale teraz przemazałem.

Artemizę dostanie najdzielniejszy rycerz w Europie, pod warunkiem, aby pomnik postawił na mym grobie. — Z resztą ruchomości chcę być pochowany *ociera lzy*. — JW. Cześnika zaś i JW. Starościankę, jako egzekutorów²¹⁰ testamentu, suplikuję, aby moje wszystkie długi, jakie się tylko pokażą, nie płacili, gdyż chcę przez to braciom moim różnego stanu i wyznania zostawić po sobie pamiątkę.

Józef Papkin

Józef Papkin *incognito*²¹¹ —
Na tytuły miejsca nie ma —
Weź więc — i co tu wryto,
Niech twa pamięć wiecznie trzyma.

SCENA SIÓDMA

PAPKIN, KLARA, WACŁAW z *drzwi lewych*.

WACŁAW

Klaro, Klaro, co się dzieje!
Los nas ściga nazbyt srogo —
Wszystkie drogie nam nadzieje
W jednej chwili przepaść mogą.

KLARA

Mów ostrożnie.

WACŁAW

spojrzawszy na PAKINA

Zapłacony. —

Podstolina w naszym domu —
Bo plan ojca niewzruszony
Ją zaślubić mnie przymusza.

KLARA

Przebóg!

WACŁAW

A ta podła dusza,
Bez litości i bez sromu²¹²,
Nie zważając me wyznania,
Jego woli ucho skłania²¹³.

²⁰⁹ *którąm* zawsze kochał, czcił, szanował i ubóstwiał — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika; inaczej: którą zawsze kochałem, czciłem, szanowałem i ubóstwiałem. [przypis edytorski]

²¹⁰ *egzekutor* (z łac.) — wykonawca. [przypis redakcyjny]

²¹¹ *incognito* (wł., dosł.: nieznan; z łac. *incognitus*) — z utajeniem swego nazwiska lub godności, nieoficjalnie, nie dając się poznać. [przypis redakcyjny]

²¹² *srom* — tu: wstyd. [przypis edytorski]

²¹³ *jego woli ucho skłania* — przychyliła się do jego woli; słucha jego woli. [przypis edytorski]

KLARA

Ach, Wacławie, nie mam władzy
Mówić, radzić w tej potrzebie,
Bo truchleję tu o ciebie. —
Ach, ty nie znasz mego stryja!
W porywczosci nie ma granic.

WACŁAW

Nie lękaj się nadaremnie:
Komisarza wszak zna we mnie.

PAPKIN

obojętnie

O, komisarz teraz za nic.

WACŁAW

Więc zdradziłeś?...

PAPKIN

Powiedziałem.

WACŁAW

A, niegodny!...

KLARA

wstrzymując go

O, mój drogi,
Nie powiększaj mojej trwogi.

WACŁAW

Niech przynajmniej go ukarzę.

KLARA

Śmierć zadajesz twojej Klarze.

PAPKIN

Kto już w grobie jedną nogą,
Na tym groźby nic nie mogą.

Śmierć, Odwaga

WACŁAW

Co on mówi?

KLARA

Próżna zwada —
Uchodź, uchodź, nie trać chwili.

PAPKIN

O, i moja taka rada,
Bo się właśnie Cześnik sili
Zwabić cię tu w swoje szpony —
Poczt²¹⁴ hajduków rozstawiony
Chwyci, zwiąże cię w potrzebie.

²¹⁴poczt — poczet; tu: oddział, zastęp. [przypis redakcyjny]

KLARA
Jeszcze²¹⁵ mało to dla ciebie!

WACŁAW
Lecz jak będzie?...

KLARA
w trwodze
Dziś napiszę.

WACŁAW
Dziś wieczorem...

KLARA
Hałas słyszę...

WACŁAW
To, com mówił...

KLARA
prosząc
Potem, potem.

WACŁAW
idąc ku drzwiom lewym
Idę teraz, lecz z powrotem...

SCENA ÓSMA

KLARA, PAPIKIN, WACŁAW, CZEŚNIK, DYNDALSKI, *hajduki z różnych stron.*

CZEŚNIK
zastępując w drzwiach lewych
Hola, hola, mocium panie! —
Objechałem jak bartnika²¹⁶.

WACŁAW
I cóż złego mi się stanie?
Widzę dużo przeciwnika,
Lecz nie myślcie, że się boję. —

do CZEŚNIKA
Jeśliś zbójca — masz mię, stoję.
Ale jeśliś człowiek prawy,
Jaką taką daj szablinę —
W Bogu wiara, że nie zginę.

CZEŚNIK
Lubię, chłopcze, żeś mi żwawy —
Lecz nie o tym teraz mowa,

małżeństwo

²¹⁵*Jeszcze mało to* — czy to jeszcze mało (konstrukcja z partykułą *-że*, skróconą do *-ź*). [przypis edytorski]

²¹⁶*Objechałem jak bartnika* — osaczyłem jak niedźwiedzia przy barci; *bartnik*, w języku myśliwskim: nazwa niedźwiedzia. Niedźwiedzie lubią miód i często wybierają go z barci leśnej. Zwykle też miód służy na przynętę, jeśli na niedźwiedzia zastawia się pułapkę. [przypis redakcyjny]

Daj więc baczność²¹⁷ na me słowa:
Rejent wykradł narzeczoną
I chce tobie dać za żonę;
Miałby tryumf w tym sposobie,
Lecz ja umiem radzić sobie —
Lub do turmy²¹⁸ pójdziesz na dno,
Gdzie, że siedzisz, ciężko zgadną,
Albo — rękę oddasz Klarze. —
A jeżeli Starościanka
Pójść nie zechce do ołtarza,
Jest tu druga jej bratanka,
Tej za ciebie pójść rozkażę. —
Tobie żonka jakby nimfa²¹⁹,
Podstolinie grochowianka²²⁰,
Rejentowi tęga fimfa,
A mnie zemsta doskonała —
Tak się skończy sprawa cała.

Zemsta

Milczenie.

WACŁAW
Ale...

CZEŚNIK
Tutaj nie ma ale.

WACŁAW
Zaraz...

CZEŚNIK
Zaraz albo wcale!

WACŁAW
do KLARY
Mamyż wierzyć?

KLARA
Ha, to wierzymy. —

do CZEŚNIKA
Ślub brać dziś?

CZEŚNIK
Dziś.

KLARA *obraca się ku WACŁAWOWI jakby o odpowiedź.*

WACŁAW
Ha, więc bierzmy.

²¹⁷*baczność* — tu: uwaga. [przypis redakcyjny]

²¹⁸*turma* (z niem.) — wieża. W wieżach, a właściwie w podziemiach wieży zamkowej mieścili się więźnia, stąd *turma* oznacza także więzienie. [przypis redakcyjny]

²¹⁹*nimfa* (mit. gr.) — boginka zamieszkuje rzekę lub morze. W znaczeniu przenośnym *nimfa* oznacza piękną kobietę. [przypis redakcyjny]

²²⁰*grochowianka* — w dawnej Polsce wieniec grochowy był oznaką rekuzy, tj. nieprzyjęcia oświadczeń. [przypis redakcyjny]

CZEŚNIK

Zatem rękę daj dziewicy —
Nie od tego, widzę, ona.
Pleban czeka już w kaplicy
Dalej żwawo.

na stronie

Rejent skona.

Odchodzą do kaplicy.

PAPKIN

testament w ręku

O fortuna tygrysyco!
I trucizna, i wesele —
To za wiele! to za wiele!

Los, Smutek, Radość

Odchodzą do kaplicy.

SCENA DZIEWIĄTA

DYNDALSKI

zbierając kawałki swojego pisma

Jak co sobie ubrda²²¹ w głowie,
To i klinem nie wybije.
Żebym pisał, co się zowie,
Jak już długo z Bogiem żyję,
Tegom jeszcze nie powiedział;
Grzechem presumpcja²²² taka —
Ale jednak rad bym wiedział,
Czemum²²³ dzisiaj zszedł²²⁴ na żaka²²⁵?
Co on sobie — tylko proszę —
Mógł do tego «B» upatrzeć?
Co nie staje tej literze?
Czy brak w kształcie, czy brak w mierze?
Ot, krzyż Pański, a ja znoszę.

siada i składa kawałki

SCENA DZIESIĄTA

DYNDALSKI, REJENT

REJENT *wchodzi, oglądając się na wszystkie strony.*

REJENT

kładąc rękę na ramieniu DYNDALSKIEGO, który go nie widział

Dobry wieczór, panie bracie.
Cóż to, dzumę w zamku macie?
Żywej duszy. — Nie ma komu
Odpowiedzieć, pan czy w domu.

DYNDALSKI

Jest, do usług.

²²¹*ubrdać sobie coś* — uroić sobie coś; wyobrazić sobie coś niedorzecznego i w to uwierzyć. [przypis edytorski]

²²²*presumpcja* (z łac.) — zarozumiałość, przesadne o sobie mniemanie. [przypis redakcyjny]

²²³*Czemum zszedł* — konstrukcja z ruchoma końcówką czasownika; inaczej: czemu zszedłem. [przypis edytorski]

²²⁴*zjeść na coś a. kogoś* — zostać czymś a. kimś.; popaść w stan właściwy komuś. [przypis edytorski]

²²⁵*żak* (daw.) — student. [przypis edytorski]

REJENT

Rzecz ciekawa.

Pojedynek

Cześniak wyzwał mnie na rękę²²⁶:
Acz nie moja to zabawa,
Rzekłem jednak: wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba.
I wyszedłem, i czekałem,
Tak, czekałem nadaremnie.
Może wróżył zbyt zuchwale,
Że mu Rejent nie dotrzyma?
Ale Rejent był na dziale²²⁷,
Zucha tylko jeszcze nie ma.

DYNDALSKI

Ej, łaskawy mój Rejencie,
Nie wyzywaj go na cięcie,
Bo jak machnie po pętlicach²²⁸,
Zdywiduje²²⁹ jak Bóg Bogiem.

GŁOSY W KAPLICY

Wiwat! wiwat! Państwo młodzi!

REJENT

Któż wesele tu obchodzi?

DYNDALSKI

Rejentowicz.

REJENT

jak oparzony

Być nie może!

CZEŚNIK

za sceną

Hej, Dyndalski! tam do czarta!
Okulbaczyć²³⁰ mi dzianeta²³¹!

wychodząc

Już kaducznie przeszła czwarta.

SCENA JEDENASTA

REJENT, CZEŚNIK

CZEŚNIK *przyszedłszy na przód sceny spostrzega REJENTA, staje jak wryty. REJENT kłania się nisko. Czas milczenia, oko w oko patrzą. CZEŚNIK chwyta za szablę, to samo i REJENT. Czas jakiś zastanowienia. CZEŚNIK zdaje się walczyć z sobą. DYNDALSKI wybiega do kaplicy.*

CZEŚNIK

na stronie

²²⁶wyzwać na rękę — wyzwać na pojedynek. [przypis edytorski]

²²⁷dział — tu: wzgórek, wzniesienie. Wyrażenie gwarowe występujące na Podkarpaciu, w innych regionach Polski nieużywane. [przypis redakcyjny]

²²⁸machnąć po pętlicach — zadać cios w piersi; pętlice: rodzaj zapięcia kontusza. [przypis redakcyjny]

²²⁹zdywidować (z łac.) — rozplatać, rozciąć na dwie części. [przypis redakcyjny]

²³⁰okulbaczyć — osiodłać. [przypis edytorski]

²³¹dzianet (z arab.) — wierzchowiec wyćwiczony według szkoły hiszpańskiej. [przypis redakcyjny]

Nie wódź mnie na pokuszenie,
Ojców moich wielki Boże!
Wszak gdy wstąpił w progi moje,
Włos mu z głowy spaść nie może.

Dom, Gość, Gospodarz,
Obyczaje

Odpasuje i rzuca karabelę na stół. REJENT zawiesza czapkę na rękojeści swojej szabli.
Czego żądasz?

REJENT

Mego syna.

CZEŚNIK

Ha! ha! rozkosz mi jedyna!
Będziesz zadość miał z tej strony —
Ale z żoną czy bez żony?

REJENT

wstrzymując się
To... za wiele...

CZEŚNIK

Co za wiele? —

Tyś mi ukradł moją wdowę,
By ją zmienić na synowę —
Jam zatrzymał twego syna,
By mu sprawić tu wesele —
Masz więc byka za indyka.

SCENA DWUNASTA

Ciż sami, KLARA, WACŁAW, PAKIN, DYNDALSKI, dworzanie, kobiety, wszyscy z bukietami wychodzą z kaplicy.

WACŁAW

Ach, mój ojczy!

KLARA

Ach, mój stryju,

Niech się skończy ta zawilość!

WACŁAW

klękając

Przebacz, ojczy, i wzajemną
Pobłogosław naszą miłość!

REJENT

Wstań, serdeńko, i chodź ze mną.

SCENA TRZYNASTA

Ciż sami, PODSTOLINA

PODSTOLINA

Mamże wierzyć, co się dzieje,
Wacław z Klarą —

małżeństwo

REJENT
na stronie

Oszaleję!

PODSTOLINA

Tak jest, wierzę, już się stało! —
Więc wam powiem — i niemało.
Chciałam za mąż pójść czym prędzej,
By nie zostać całkiem w nędzy —
Ów majątek zapisany
Na czas tylko²³² był mi dany,
A w istotnym wiecznym darze
Dziś przypada szczęsnej Klarze.

REJENT
na stronie

Dwa majątki — kasek gładki —
Coś stryjowi żal tej gratki²³³.

CZEŚNIK
na stronie

Zamienił stryjek
Na siekierkę kijek.

Interes, Korzyść

PODSTOLINA

Ale przez to dziś nie tracę:
U Rejenta sto tysięcy...

KLARA

Nie — ja z mego to zapłacę.

PODSTOLINA przechodzi na prawą stronę.

KLARA
do REJENTA

Nie opieraj się już więcej,
Swego gniewu zwalcz ostatki,
Pobłogosław twoje dziatki.

klęka z WACŁAWEM, któremu podaje prawą rękę

REJENT

Niech się dzieje wola nieba,
Z nią się zawsze zgadzać trzeba.

daje krzyżyk i podnosi klęczących

PAPKIN
do WACŁAWA

Mogę przestać na twym słowie?
Ręczysz pewnie za me zdrowie?

na znak potakujący — do CZEŚNIKA

---

²³²*na czas tylko* — jedynie tymczasowo. [przypis edytorski]
²³³*gratka* (z łac.) — rzecz łatwo zdobyta. [przypis redakcyjny]

Teraz wzywam waszmość pana!
Każ nam przynieść roztruchana²³⁴,
Niech nam zagrzmią i fanfary²³⁵,
Wypijemy pierwszej pary!

przechodzi na lewą stronę i drze testament

CZEŚNIK

Niechże będzie dziś wesele,
Równie w sercach, jak i w dziele —

podając rękę REJENTOWI
Mocium panie, z nami zgoda.

REJENT *przyjmuje rękę z niskim ukłonem.*

WSZYSCY

Zgoda! zgoda!

WACŁAW

*wstąpiwszy na środek tak, że KLARA po jego prawej, podaje rękę CZEŚNIKOWI, on zaś ojcu po lewej, i posuwając się na przód sceny*²³⁶

Tak jest, zgoda,
A Bóg wtedy rękę poda.

Błogosławieństwo, Bóg

²³⁴roztruchan — wielki i bogato zdobiony kielich, puchar. [przypis redakcyjny]

²³⁵fanfary (z fr.) — triumfalna melodia wygrywana na instrumentach dętych, blaszanych. [przypis redakcyjny]

²³⁶Stoją w następującym porządku od prawej strony: 1. Podstolina 2. Cześnik 3. Papkin 4. Wacław 5. Klara 6. Rejent — reszta w głębi [przyp. aut.]. [przypis autorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/zemsta>

Tekst opracowany na podstawie: Aleksander Fredro, Zemsta, wyd. 6, Wydawnictwo Łódź, Łódź 1975

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Dariusz Galecki, Janusz Maciejewski.

ISBN 978-83-288-0219-3

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).